

**Современный
Гуманитарный
Университет**

Дистанционное образование

0284.01.01;1

Рабочий учебник

Фамилия, имя, отчество _____

Факультет _____

Номер контракта _____

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

ЮНИТА 1

ВВОДНО-ФОНЕТИЧЕСКИЙ КУРС

МОСКВА 2001

Разработано Ш. Д. Абдиевой

*Одобрено Методическим
советом СГУ*

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

ВВОДНО-ФОНЕТИЧЕСКИЙ КУРС

Юнита 1. Вводно-фонетический курс.

Юнита 2. Базовый курс. Морфология.

Юнита 3. Базовый курс. Синтаксис.

Юнита 4. Речевой практикум.

ЮНИТА 1

Практическое пособие рассчитано на освоение

Соответствует профессиональной образовательной программе N 1

Для студентов Современного Гуманитарного Университета

0284.001.01.00.01; 1/10.14.Тир.1500

© СОВРЕМЕННЫЙ ГУМАНИТАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ, 2000

Современный Гуманитарный Университет

ОГЛАВЛЕНИЕ

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПЛАН	4
ЛИТЕРАТУРА	5
УРОК 1	7
День 1	7
День 2	10
День 3	12
День 4	13
День 5	22
УРОК 2	40
День 1	40
День 2	44
День 3	46
День 4	49
День 5	52
УРОК 3	56
День 1	56
День 2	58
День 3	62
День 4	65
День 5	68
УРОК 4	70
День 1	70
День 2	72
День 3	76
День 4	79
День 5	86
УРОК 5	91
День 1	91
День 2	98
День 3	101
День 4	105
День 5	111
ГЛОССАРИЙ *	

* Глоссарий расположен в середине учебного пособия и предназначен для самостоятельного заучивания новых понятий.

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПЛАН

Общие сведения о казахском языке.

История развития языка. Исторические процессы заимствования.

Казахский язык – государственный язык РК.

Современный казахский алфавит. Характеристика алфавита.

Фонетическая структура языка. Гласные звуки. Согласные звуки.

Закон сингармонизма казахского языка. Ассимиляция.

Словообразовательная база казахского языка. Структура слова. Состав слова. Аффиксы. Именные суффиксы. Аффиксы обращения. Глагольные суффиксы.

Грамматическое значение окончаний. Окончание множественного числа. Окончания притяжательной формы. Личные окончания. Окончания склонения существительных. Окончания личных местоимений.

ЛИТЕРАТУРА ӘДЕБИЕТТЕР

1. Исаев С., Нурхина Г. Сопоставительная типология казахского и русского языков. Алматы: Санат, 1996.
2. Ысәәәов А. қазіргі қазақ тілі. Морфология.
3. Жиенбаев С., Бегалиев Қ., Ұйыбаев И. қазақ тілі., 5-е изд., Алматы, 1995.
4. Бектуров Ш., Бектурова А. Казахский язык. Алматы: Рауан, 1990.
5. Оралбаева Н. и др. қазақ тілін үйренеміз. Алматы: Мектеп, 1989.
6. Белботаев А., Тукебаева Т. Казахский язык для начинающих, Алматы: Казахстан, 1993.

Словари Сөздіктер

1. Краткий русско-казахский словарь. Алматы: Главная редакция казахской советской энциклопедии, 1989.
2. Бектаев К., Ахбасв А., Керимбаев Е., Молдабеков К. Краткий казахско-русский словарь. Алматы: Главная редакция казахской советской энциклопедии, 1992.
3. Махмудов Х., Мөсабаев Қ. қазақша-Орысша сөздік. Алматы: қазақ совет редакциясы бас редакциясы, 1989.

Как пользоваться юнитой?

Данное учебное пособие представляет собой рабочую тетрадь, в которой изложен теоретический материал, и одновременно содержатся ваши практические опыты.

Система подачи учебного материала организована таким образом, что усвоение содержания юнит можно организовать самостоятельно, без помощи учителя. Ваш алгоритм действия должен придерживаться правила: любой раздел учебника надо осваивать ежедневно, последовательно, неотступно, шаг за шагом выполнять все задания, добиваясь осознанного их восприятия.

Задания и упражнения разработаны и составлены в строгой последовательности, доступности в понимании материала, развитии от простого к сложному (тренировочные упражнения, отдельные задания, ситуационные упражнения, тестовые задания). Таким образом, ваша деятельность ориентирована по принципу: **узнай, научись, используй!** С этой целью по завершению юниты проводится контрольный тест, который является показателем вашей лингвистической компетентности. Контрольный тест – заключительный этап контроля ваших знаний, проводится в письменной форме.

УРОК 1

— День 1

Некоторые сведения о казахском языке Қазақ тілі туралы кейбір мәліметтер

Современный казахский язык является языком казахского народа, проживающего в Республике Казахстан, в республиках Средней Азии – Узбекистане, Туркменистане, Каракалпакии, России, а также в автономном районе Китая и в западной части Монголии.

Казахский язык относится к тюркским языкам. Словарный состав казахского языка очень богат, свидетельством чего является десяти томный Толковый словарь казахского языка, который охватывает 67 тысяч реестровых слов, 24,5 тысячи фразеологических сочетаний – всего 91,5 тысячи лексических единиц. Однако, не все лексические единицы языка нашли свое отражение в Толковом словаре казахского языка.

Лексика казахского языка постоянно обогащается не только за счет собственных ресурсов, но и путем заимствования. В словарном составе казахского языка имеются слова арабо-иранского происхождения, а также исконно русские и слова других индоевропейских языков, которые вошли в казахский язык через русский.

Заимствование слов из русского языка является важнейшим источником обогащения лексического состава казахского языка. В результате экономических, политических и культурных связей с русским народом на протяжении длительного времени казахский язык впитал в себя очень много русских слов. Процесс заимствования русских слов казахским языком происходил и до Советской власти. В XIX веке заимствованные из русского языка слова проникают в казахский письменный литературный язык. Свидетельством чего являются произведения Абая, Ибрая Алтынсарина, где встречаются русские слова: поштабай – почтальон, ояз – уезд, сот – суд, солдат, компит – конфета, жәрмеңке – ярмарка и др.

После Октябрьской революции 1917 г. в связи с новым развитием казахской письменной литературы заимствование из русского языка приобрело очень широкие масштабы: появляется очень много сложносокращенных слов, словосочетаний.

В свою очередь некоторые казахские слова вошли в русский язык: джайлау, кумыс, сель, айтыс и др.

Отличия казахского языка от русского Қазақ тілінің орыс тілінен өзгешеліктері

Казахский язык относится к агглютинативной группе языков. А это значит, что словообразование осуществляется за счет наращивания аффиксов, число которых может доходить до восьми. Например:

бала — мальчик

бала-ға — мальчику

бала-лар — дети

бала-лар-ы-мыз — наши дети

бала-лар-ы-мыз-ға — нашим детям

бала-лар-ы-мыз-дан — от наших детей

өам-сыз-дан, қор-ыл-ма-ған-дық-тан — в виду того, что
не был застрахован.

В казахском письме нет общепринятой транскрипции как таковой. Она передается буквенными знаками казахского алфавита, и это приводит многих, особенно иноязычных читателей, к фонетическим трудностям. Ввод в казахский алфавит букв **И, У, Ю, Я** привел к определенному искажению при произношении.

Например, буква **И** в казахской фонетике может быть представлена в восьми звуковых вариантах. Некоторые из них:

Буквы:	Пишем:	Произносим:	Переводим:
Ы-Й	Жинаө	Жыйнаө	собрание (соч.)
І-Й	Сирек	Сйрек	редко
Ы-Й	Сия	Сыйа	чернила
Ү-Й	Дние	Днйе	имущество, мир

При чтении вышеуказанных слов можно увидеть, что в казахском языке словоопределяющим является закон сингармонизма, а в русском — ударение. Отсюда и понимание гармонии слогов, а не гармонии гласных, как мы привыкли считать. Только благодаря этому явлению достигнуто правильное чтение трудных букв.

Употребление личных местоимений (мен, сен, біз, ол) перед спрягаемыми частями речи не обязательно, поскольку в личных аффиксах содержится указание на соответствующее лицо.

Ряд имен существительных в зависимости от признака пола, которые они обозначают, делятся на названия одушевленных предметов мужского и женского пола.

Например:

еркек	—	мужчина	әйел	—	женщина
ат	—	конь	бие	—	кобыла
қораз	—	петух	тауық	—	курица
ұл	—	сын	қыз	—	девочка, дочь, девушка

Имя прилагательное, субстантивируясь:

а) склоняется:

1. Атау (И.п.)	қызыл	(красный)
2. Ілік (Р.п.)	қызылдың	(красного)
3. Барыс (Нап. дат.)	қызылға	(красному)
4. Табыс (В.п.)	қызылды	(красного)
5. Жатыс (Мест.п.)	қызылда	(красному)
6. Шығыс (Исх.п.)	қызылдан	(от красного)
7. Көмектес (Тв.п.)	қызылмен	(с красной)

б) спрягается по лицам и принимает аффиксы принадлежности:

<i>мен үлкенмін</i>	<i>я старший</i>
<i>сен үлкенсің</i>	<i>ты старший</i>
<i>Сіз үлкенсіз</i>	<i>Вы старший</i>
<i>ол үлкен</i>	<i>он старший</i>
<i>біз үлкенбіз</i>	<i>мы старшие</i>
<i>сендер үлкенсіңдер</i>	<i>вы старшие</i>
<i>Сіздер үлкенсіздер</i>	<i>Вы старшие</i>
<i>Олар үлкен</i>	<i>они старшие</i>

В казахском языке нет предлогов. Значение русских предлогов в основном передается посредством послелогов, а также в форме косвенных падежей. Например:

Мен бұл кітаптарды балалар үшін сатып алдым. — Я купила эти книги для детей.

Көйлекті Айнұрға сатып алдым. — Это платье я купила для Айнур.

Числительные и прилагательные в функции определения перед существительным не изменяются ни по числам, ни по падежам. Например:

Бұл жақсы кітап. — Это интересная книга.

Асан жақсы кітаптар сатып алды. — Асан купил хорошие книги.

Бағлан жақсы кітап оқыды. — Бағлан прочитал хорошую книгу.

Бүгінгі лекцияма үш студент қатыспады. — На моей сегодняшней лекции не было трех студентов.

Кейін үш студентке ескерту жасадым. — Позже я трем студентам сделал замечание.

Одной из особенностей лексической структуры казахского языка

является то, что встречаются интернациональные термины, заимствованные через русский язык, и слова из русского языка. Они в большинстве своем пишутся и произносятся так же, как и в русском языке: *коммунизм, социализм, мичман, генерал, баскетбол, хобби, футбол, спорт, диспетчер, теннис, домкрат и т.д.*

Есть слова, которые изменили первоначальное произношение из-за фонетических особенностей казахского языка:

самаурын – самовар, *кереует* – кровать,
көмпит – конфета, *мөңпәси* – монпасье и т.д.

В казахском языке в отличие от русского вопрос **КІМ?** (КТО?) ставится лишь к существительным, обозначающим человека. Например:

- Мынау сөйлеп тұрған кім?
- Кто это говорит?
- Ол мектеп директоры Сәуле Арманқызы Абаева.
- Это директор школы Сәуле Арманқызы Абаева.

Вопрос **НЕ?** (ЧТО?) ставится ко всем остальным существительным, кроме человека. Например:

- Қора ішінде не қамаулы? – Кто заперт в сарае?
- Ауыл жылқысы. – Аульные лошади.
- Оның жейтін азығы не? – А что они едят?
- Шөп пен сұлы. – Сено и овес.

День 2

Алфавит

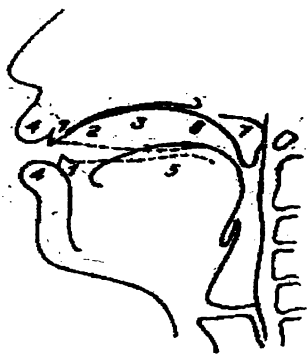
Казахский алфавит состоит из 42 букв.

Печатные буквы	Прописные буквы	Название букв	Транскрипция	Примеры
А а	А а	а	Аа	ата [ata]
Ә ә	Ә ә	ә	Ää	әже [äže]
Б б	Б б	бэ	Bb	бала [bala]
В в	В в	вэ	Vv	ванна [vanna]
Г г	Г г	гэ	Gg	гүл [gül]
Ғ ғ	Ғ ғ	ға	Vx	ғалым [ralym]
Д д	Д д	дэ	Dd	дон [dop]

Печатные буквы	Прописные буквы	Название букв	Транск- рипция	Примеры
Е е	Е е	йэ	je	егін [jegin]
Ё ё	Ё ё	йо	jo	ёлка [jolka]
Ж ж	Ж ж	жэ	žž	жас [žas]
З з	З з	зэ	z z	заман [zaman]
И и	И и	ый, ий	yj, ij	ине [ijne]
Й й	Й й	қысқа и	j j	каймак [qajmaq]
К к	К к	ка	Kk	кез [kez]
Қ қ	Қ қ	қа	Qq	қант [qant]
Л л	Л л	эл	l l	қала [qala]
М м	М м	эм	Mm	мал [mal]
Н н	Н н	эн	Nn	нан [nan]
Ң ң	Ң ң	эң	Ŋ	ан [aŋ]
О о	О о	о	Oo	одак [odaq]
Ө ө	Ө ө	ө	Öö	өзен [özen]
П п	П п	пэ	Pp	пайда [pajda]
Р р	Р р	рэ	Rr	рет [ret]
С с	С с	эс	Ss	сабак [sabaq]
Т т	Т т	тэ	Tt	топ [top]
У у	У у	ыу; іу	uw	су [suw]
гласный сонорный		үу; үу		
		у	w	тау [tau]
Ү ү	Ү ү	ү	Ии	құрт [qurt]
Ү ү	Ү ү	ү	Üü	үн [ün]
Ф ф	Ф ф	эф	Ff	факт [fakt]
Х х	Х х	ха	x	хабар [xabar]
Һ һ	Һ һ	һа	h	қаһар [qahap]
Ц ц	Ц ц	цэ	Cc	цемент [cement]
Ч ч	Ч ч	чэ	Čč	чек [ček]
Ш ш	Ш ш	ша	Šš	шыбын [šybyn]
Щ щ	Щ щ	ща	šč	щётка [ščjotka]
Ъ ъ	Ъ ъ	айыру белгісі	—	подъезд [podjezd]
Ы ы	Ы ы	ы	Уу	ыдыс [ydys]

Печатные буквы	Прописные буквы	Название букв	Транск- рипция	Примеры
І і	І і	і	І і , Ес ju ja	із [iz]
Б ь	Б ь	жін.б.		роль [roL]
Э э	Э э	э		экран [ekran]
Ю ю	Ю ю	йу		юрист [jurijsɬ]
Я я	Я я	йа		яғни [iaɣni]

Схема 1

Органы речи:

1. Зубы.
2. Альвеолы.
3. Твердое нёбо.
4. Губы.
5. Язык.
6. Мягкое нёбо (увуль).
7. Маленький язычок.

— День 3

Звуки казахского языка и их классификация Қазақ тіліндегі дыбыстар және олардың жіктелуі

Казахский алфавит составлен на основе русской графики и содержит 42 знака, из них 33 буквы, имеющиеся в русском алфавите, и 9 — казахских специфических букв: ө, Ө, ұ, Ұ, ы, і, ғ, қ, н.

Гласные звуки: а, ә, и, о, ө, с, э, у, ұ, ү, ы, і.

Твердые гласные: а, о, ұ, ы, у (бару), э.

Мягкие гласные: ө, ә, ү, і, е, и, у (келу).

Открытые гласные: а, ө, о, е, э.

Узкие гласные: ы, і, и, у, ө, і.

Современный Гуманитарный Университет

Согласные звуки: б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, қ, л, м, н, ң, п, р, с, т, у, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ.

Глухие согласные: п, ф, к, қ, т, с, ш, щ, х, ц, г, һ.

Звонкие согласные: б, в, г, ғ, д, з, ж.

Сонорные звуки: р, л, й, у (тау), м, н, ң.

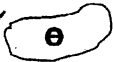
Знание классификации звуков необходимо при присоединении аффиксов к слову, чтобы определить нужный фонетический вариант аффикса.

— День 4

Специфические звуки казахского языка Қазақ тіліне тән дыбыстар

Графика артикуляции*	Буквы	Звуки	Примеры	Примечания
А Ә	Ә	мягкий	мяч, ряд, пламя, земля, сәу-ле, жәр-дем, әл-ді, ал -бери, возьми әл-сила, помощь, алды -взял әлді - сильный сан -число, сән -мода	- Мягкая разновидность гласного звука А. - Произношение звука Ә между двумя согласными или в конце слова примерно сходно с произношением русского Я. - При неправильном произношении звуков А и Ә меняется смысл слова.
	Ғ	согласный, сонорный, эквивалента нет.	балға-молоток алға-вперед шағала-чайка жағалау-набережная	<i>Образуется путем приближения задней части языка к заднему небу, но не смыкается с ним.</i>

* * Графика артикуляции – форма, положение рта при произношении звуков.

Графика артикуляции*	Буквы	Звуки	Примеры	Примечания
	Қ	заднеязычный согласный, глухой	кар-снег қант-сахар қала-город тақта-доска қонақ-гость	<i>Не имеет соответствия в системе русских согласных. Смычный.</i>
	Ң	носовой, смычный, заднеязычный, эквивалента нет.	аң-зверь, шаң-пыль, шеңбер- крут, керен- глухой, жеңіс- победа, терең- глубокий мен-я, мең- родинка	• Встречается в середине и в конце слова. • При неправильном произношении звука Н-Ң меняется смысл слова.
	Ө	широкий губной мягкий гласный	көше-улица көленке- тень өзен-река өлең-песня өкімет- власть өмір-жизнь көл-озеро кол-рука сөздік- словарь создық-мы растянули	• Мягкая разновидность звука О. Звук не имеет соответствия в системе русских гласных. Приближается к произношению звука между О и Е. Например: летчик, тетя, тесемка. Губы округляются и сильно вытягиваются вперед, рот раскрывается узко. • Этот звук встречается в начале и в середине слова в первых слогах. При неправильном произношении звуков О – Ө меняется смысл слова.

Графика артикуляции*	Буквы	Звуки	Примеры	Примечания
У	Ү	твердый узкий губной гласный звук	үя-гнездо үл-сын үн-мука ұлы-великий	- Губы вытягиваются вперед, язык отходит назад и звук Ү произносится гортанно. - Звук Ү отсутствует в русском языке. Он произносится твердо, кратко и соответствует русскому звуку, среднему между О и У. - Употребляется в начале и в середине слова. При неправильном произношении меняется смысл слова.
У	Ү	узкий губной гласный звук	үш-три, үй-дом күн-день, түн-ночь түр-встань тур-соревнования	- Звук Ү – гласный звук переднего ряда, губной, узкий, верхнего подъема, неполного образования. Произносится мягко и кратко. - В конце слов не встречается. - Неправильное произношение меняет смысл слова.
	һ	гортанный согласный звук	Ғауһар, қаһарман, жиһаз, жиһанкез. ah, oh, uh, eh, oho	- Не имеет соответствия, но близок к Х. Произносится глухо. Образуется при полном выдохе. - Слов со звуком һ в казахском языке очень мало. - Междометия. - Употребляются в середине и конце слова.

Графика артикуляции*	Буквы	Звуки	Примеры	Примечания
Ы	Ы	твёрдый гласный звук	жыл, жалын, сабын, жауын	• Произносится бегло и твёрдо, но не соответствует русскому звуку Ы. Губы чуть растягиваются, а язык приподнят к небу. Призвук, который слышится между двумя согласными, придает твердость. • Встречается в начале, в конце и в середине слова.
І	І	мягкий гласный звук	ілгіш, іс, ішік, есік, бірінші, Ерік	• Не имеет соответствия в системе русских гласных и его нельзя смешивать со звуком И. • При произношении губы растягиваются, а кончик языка продвигается вперед. Негубной, узкий, произносится бегло, кратко. • Призвук, придающий слову мягкость.

Задание 1. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 1. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Ә, Ә, Ә, Ә, Ә ... әл-ал, өз-аз, әп-ап, әр-ар

әке, әже, әгіш, дәріхана, әйнек, кәрі, дәрі, дәрігер, Мәлік, дәрісхана

Задание 2. Запомните новые слова.

Тапсырма 2. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

әке — отец
әже — бабушка

кәрі — старей(-ая)
дәрі — лекарство

әтеш — петух	дәрігер — врач
дәрісхана — аудитория	дәріхана — аптека
әйнек — стекло	Мәлік — мужское имя

Задание 3. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 3. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Әже ауырды.	Бабушка заболела.
Әжем көрі.	Моя бабушка старая.
Әжеме дәрігер дәрі берді.	Врач дал моей бабушке лекарство.
Дәріханада дәрі бар.	В аптеке лекарство есть.
Мәліктің әкесі терезеге	Отец Малика застеклил окно.
әйнек салды.	
Әтештің даусы оятты.	Меня разбудил голос петуха.

Задание 4. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 4. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

F, F, F, F, F ... ғы, ға, ғу, ғо
 ғы-ғы-ғы, ға-ға-ға-ға, ғу-ғу-ғу
 ғасыр, ғарыш, ғарышкер, ғалым, аға, сағат, жоғары, баға, қағаз, ғылым

Задание 5. Запомните новые слова.

Тапсырма 5. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

ғасыр	—	век
ғарышкер	—	космонавт
ғалым	—	ученый
ғылым	—	наука
аға	—	старший брат
ағам	—	мой старший брат
сағат	—	часы
жоғары	—	наверх (почетное место, выше)
баға	—	оценка
қағаз	—	бумага

Задание 6. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 6. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Жаңа ғасыр келеді.	Наступает новый век.
Ғарышкер ғарышқа ұшты.	Космонавт полетел в космос.
Менің ағам үлкен ғалым.	Мой брат большой ученый.
Ол жоғары баға берді.	Он дал высокую оценку.
Ғылым сағат сайын өсіп отыр.	Наука растет с каждым часом.

- Задание 7. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 7. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Қ, К, Қ, Қ, Қ ... қа, қы, құ, қо, қы-қы, кү-кү, қа-қа
ақ-ақ-ақ, оқ-оқ-оқ, ұқ-ұқ-ұқ

қала, қыз, ақын, ақ, ақыл, ақылды, қонақ, қар

Задание 8. Запомните новые слова.

Тапсырма 8. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

қала – город	ақылды – умный(-ая)
қыз – девочка	қонақ – гость
ақын – поэт	жақсы – хороший(-ая, -ое), хорошо
ақ – белый(-ая)	жақсылық – добро
ақыл – ум	қуаныш – радость

Задание 9. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 9. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Қаладан қонақ келді.	Из города приехали гости.
Ақылды қыз ақынға өлеңін оқыды.	Умная девочка прочитала свои стихи поэту
Жақсы қонақ қуаныш әкеледі.	Хороший гость приносит с собой радостную весть.
Далада ақ қар жатыр.	На улице лежит белый снег.

~ Задание 10. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 10. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Ң, Ң, Ң, Ң, Ң ... аң, ың, оң, уң, таң, шаң,
аң-аң-аң, ың-ың-ың, оң-оң-оң
аң, аңшы, аңқау, таң, шаң, шаңғы, аңшылық, шаңсорғыш, шаңғыпшы

Задание 11. Запомните новые слова.

Тапсырма 11. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

Аң	– зверь	шаң	– пыль
аңшы	– охотник	шаңсорғыш	– пылесос
аңшылық	– охотничество	шаңғы	– лыжи
аңқау	– наивный	шаңғышы	– лыжник
таң	– утро		

Задание 12. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 12. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Таңертең аңшы аңға шықты.	Утром охотник вышел на охоту.
Аңшы аңға шаңғымен шықты.	Охотник вышел на охоту на лыжах.
Менің інім аңқау.	Мой младший брат наивный.
Әпкем шаңсорғышпен үйдің	Моя сестра пылесосила.
шаңын сорғызды.	

~ **Задание 13. Слушайте преподавателя и повторяйте.**

Тапсырма 13. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Ө, Ө, Ө, Ө, Ө ... өз-оз, өм-ом, өн-он, өр-ор
өзен, өмір, өнер, төр, көп, сөз, көл, өлең, өсу

Задание 14. Запомните новые слова.

Тапсырма 14. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

өзен — река	сөз — слово
өмір — жизнь	көл — озеро
өнер — искусство	өлең — песня
төр — почетное место	өсу — расти
көп — много	мөр — печать

Задание 15. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 15. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Өмірің ұзақ болсын!	Пусть будет твоя жизнь долгая!
Төрде көп кісі отыр.	На почетном месте сидит много людей.
Жазда өзенде, көлде шомыламыз.	Летом купаемся в озере и в реке.
Өлеңнің сөзі өмір туралы.	Слова песни о жизни.

~ **Задание 16. Слушайте преподавателя и повторяйте.**

Тапсырма 16. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Ү, Ү, Ү, Ү, Ү ... үт-ут, үз-уз, үз-ус
ұстаз, ұлы, ұлыс, мұз, тұз, ұста, ұқсас, ұшу, ұшқыш, ұшақ

Задание 17. Запомните новые слова.

Тапсырма 17. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

ұстаз — педагог	ұшақ — самолет
ұлы — великий	ұста — кузнец
ұл — мальчик	ұқсас — похож

күс — птица
мүз — лед

үшу — летать
үшкыш — летчик

Задание 18. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 18. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Ұстаз дәрісханаға кірді.	Педагог вошел в аудиторию.
Мұхтар Әуезов ұлы жазушы.	Мухтар Ауезов — великий писатель.
Аулада күс ұшып жүр.	Во дворе летает птица.
Үшкыш ұшақпен ұшты.	Летчик летал на самолете.
Ұста ұлына ұшақ жасады.	Кузнец сыну сделал самолет.
Мұзда екі ұқсас аққала тұр.	На льду стоят два похожих снеговика.

Задание 19. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 19. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Ү, Ү, Ү, Ү, Ү ... үз-үз, үн-үн, үп-үп, үм-үм, үт-үт, үш-үш
үлкен, үй, үлгілі, түс, күн, түн, үйрен, жүр, күш

Задание 20. Запомните новые слова.

Тапсырма 20. Жаңа сөздерді есте сақтаңыздар.

үлкен — дом	үлгілі — примерный
күн — солнце, день	түн — ночь
үйрен — учись	жүр — ходи
күш — сила	мүдде — интерес
түс — сон, цвет, слезай, обеденный перерыв	

Задание 21. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 21. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Үлкен үй.	Большой дом.
Үлгілі баладан үйрен.	Учись у примерного мальчика.
Түнде жүрме, күндіз жүр. Не	ходи ночью, а ходи днём.
Түсте күн ыстық болды.	В полдень (обеденный перерыв) день был жаркий.

Задание 22. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 22. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

h, h, h, h, h ... ah, yh, oh
ah-ah-ah, yh-yh-yh, oh-oh-oh, aha, oho, che
қаһарман, Гауһар, жиһаз, жиһан

Задание 23. Запомните новые слова.

Тапсырма 23. Жана сөздерді есте сақтаңыздар.

қаһарман	—	доблестный	жиһаз	—	мебель
Гауһар	—	Гаухар (<i>женское имя</i>)	жиһан	—	весь мир

Задание 24. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 24. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Бізді қаһарман әскеріміз қорғайды.	Нас защищает наша доблестная армия.
Гауһар жақсы оқушы.	Гаухар хорошая ученица.
Дүкенге жаңа жиһаз түсті.	В магазин поступила новая мебель.
Мен сені жиһанды кезіп таптым!	Обойдя весь мир, я тебя нашла!

~ **Задание 25. Слушайте преподавателя и повторяйте.**

Тапсырма 25. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

Ы, Ы, Ы, Ы, Ы ... ық, ың, ыс, ыр
ың-ың-ың-ың, ыс-ыс-ыс, ыр-ыр-ыр
Ыдыс, ыстық, қысқа, отыру, орындық, ықылас, ақын, орын

Задание 26. Запомните новые слова.

Тапсырма 26. Жана сөздерді есте сақтаңыздар.

ыдыс	—	посуда	орындық	—	стул
ыстық	—	горячий	орын	—	место
қысқа	—	короткий	ақын	—	поэт
отыру	—	сидеть	оқытушы	—	преподаватель

Задание 27. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 27. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Ыдысты ыстық суға жу.	Мой посуду в горячей воде.
Ақын қысқа өлеңді оқыды.	Поэт читал свои короткие стихи.
Ысқақ оқытушының орнына	Искак сел на место преподавателя.
отырды.	

~ **Задание 28. Слушайте преподавателя и повторяйте.**

Тапсырма 28. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

і, і, і, і, і ... іл-ыл, тыл-тыл, ім-ым, ір-ыр
іні, іскер, іс, өнші, әлі, мені, кім, кісі, әділ, кілем

Задание 29. Запомните новые слова.

Тапсырма 29. Жаңа сөздерді есте сақтандырыңдар.

іні — младший брат	мені — меня
інім — мой младший брат	кім — кто?
іс — дело	кісі — человек
іскер — деловой	әділ — справедливый, честный
өңір — певец	кілем — ковер
әлі — еще	

Задание 30. Прочитайте предложения и их перевод.

Тапсырма 30. Мына сөйлемдер мен оның аудармасын оқыңыз.

Інім кілемде отыр.	Мой младший брат сидит на ковре.
Ол кісі іскер адам.	Он деловой человек.
Әділ кісі істі дұрыс шешеді.	Справедливый человек верно решает дело.
Кім келді?	Кто пришел?
Ол мені әлі білмейді.	Он еще не знает меня.

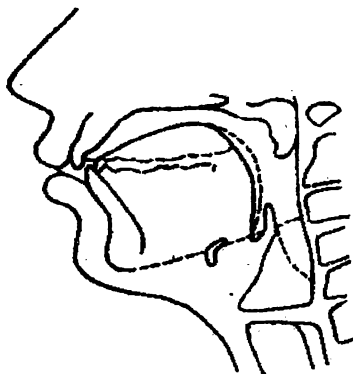
День 5

Гласные звуки подразделяются по участию челюсти на:

- **широкие** (ашық): а, ɑ, ɒ, ɵ, ɛ (э) — 6;
- **узкие** (қысаң): и, ы, i, ʏ, ʉ, у — 6.

Гласные а – ɑ

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жіңішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
Ә	жіңішке, ашық, езулік мягкий, широкий, негубной	жіңішке сөзде в мягких словах	сөздің алғашқы буынында в начальных слогах слова	тіл ілгері (алға) созылып, ұшы астыңғы тіске тиеді язык продвигается вперед, кончик языка упирается в нижние зубы

В схеме дано расположение органов речи при произношении звука э.

- Задание 1. Сравните и прочитайте правильно данные слоги.
Тапсырма 1. Мына буындарды салыстырып, дұрыс оқыңыз.

ал — өл	па — пә	да — дө
ба — бә	на — нә	та — тө
ма — мә	ра — рә	ша — шә
ла — лә	жа — жә	уа — уә

- Задание 2. Сравните слоги, прочитайте, отработывая произношение.
Тапсырма 2. Салыстырыңыз, дұрыс айтуға жаттығыңыз.

ал — возьми	өл — сила
сат — продай	сөт. — удача
сан — число	сән — изящество
сал — положи	сөл — чуть-чуть

Слова, указывающие на родственные отношения.
Туыстық қатынастарды білдіретін сөздер

I. Термины родства по крови:

ата — дедушка
әжес — бабушка
әкес — отец
ана, шешес — мать
ұл — сын

II. Термины родства по браку:

жұбай, күйеу, жолдас — муж
әйелі, жұбай — жена
келін — невестка
күйеу бала — зять
қайын сіңді — золовка

қыз — дочь
немере — внук
шөбере — правнук
шөпше — праправнук
жиен — племянник (по
жёнской линии)

жеңге — жена старшего брата
қайын аға — старший брат мужа
бажа — свояк
балдыз — свояченица
қайын ата — тесть
ене — теща
құда — сват

Типовые конструкции

Сілтеу есімдігі + сұрау есімдігі

Бұл кім?

Бұл не?

Указательные местоимения + вопросительные местоимения

Кто это? Что это?

Сұрау есімдігі + зат есім

Вопросительное местоимение + существительное

Какой человек? Какой дом?

Задание 3. Прочитайте и переведите текст.

Тапсырма 3. Мәтінді оқып аударыңыз.

Бұл Әмір. Әмір әділ адам. Бұл Әділдің қызы Әсем. Әсем — оқушы.
Ол — Әсемнің әжесі. Әсемнің әжесі кәрі.

**Запомните!
Есте сақтаңыз!**

Вопрос кім? (кто?) в казахском языке употребляется только со словами, называющими людей.

Вопрос не? (что?) — с остальными существительными, независимо от одушевленности и неодушевленности предмета.

Задание 4. Запишите в свою тетрадь.

Тапсырма 4. Дәптеріңізге жазыңыз.

Ә Ә

лә, бә, мә

- 1) Бұл менің кітабым. — Это моя книга.
Бұл кітап менікі. — Эта книга моя.
2) Бұл оның дәптері. — Это его тетрадь.
Бұл дәптер онікі. — Эта тетрадь его.

~ Задание 5. Прослушайте, прочитайте тексты и переведите их письменно.

Тапсырма 5. Мәтіндерді тындаңыз, оқыңыз және жазбаша аударыңыз.

1. Әжем көрі кісі. У меня есть бабушка.
Бұл кісі менің әжем. Моя бабушка работает
Әжем ауырса, әкем дәрігер шақырады. Она звонит врачу.

Дәрігер әжемді тексереді, дәрі береді. Врач осм. бабушку.

Дәрігерге бәріміз рахмет айтамыз. Все врачам спасибо.

2. Мәнің әкем кәсіпкер. Мой отец предприниматель.
Оның шағын өнеркәсібі бар. У него есть малое пред-е.
Өнеркәсібі емдік шөптерден дәрі-дәрмек жасайды. Его предприятие трав

Мәнің шешем дәріханада істейді. Моя мама работает в аптеке.

Поговорим !

Сөйлесейік !

- Бұл кісі кім?
- Бұл кісі менің — атам.
- Атаң кімнің әкесі?
- Атам — әкемнің әкесі.
- Әжең бар ма?
- Әжем дәрігерге кетті.

Как обозначить принадлежность предмета?

Местоимения *менің, сенің, сіздің, оның* показывают на принадлежность предмета кому-либо, чему-либо.

Мысалы (например):

менің әкем — мой отец	менің қаламым — моя ручка
сенің әжең — твоя бабушка	сенің мектебің — твоя школа
сіздің дәрігеріңіз — Ваш врач	сіздің әжеңіз — ваша бабушка
оның әпкесі — его старшая сестра	оның добы — его мяч

Категория принадлежности образуется путем прибавления к существительным в ед.ч. и во мн.ч. аффиксов, выражающих принадлежность (тәуелдік жалғаулары).

Лицо	Аффиксы	Если конечный звук основы согласный	Если конечный звук основы гласный
I менің	-м, -ым, -ім	дәптерім, добым	әжем, атам
II сенің (простая форма)	-ң, -ың, -ің	дәптерің, добың	әжең, атаң
II сіздің (вежливая форма)	-ңыз, -ыңыз, -іңіз, -іңіз	дәптеріңіз, добыңыз	әжеңіз, атаңыз
III оның	-сы, -сі, -ы, -і	дәптері, добы	әжесі, атасы

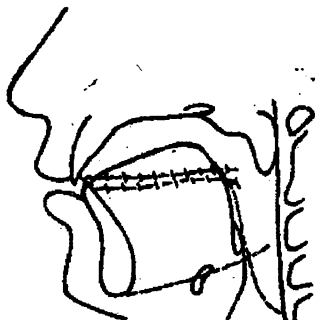
Слова, обозначающие принадлежность предмета кому-либо, также образуются при помощи суффиксов *-нікі, -дікі, -тікі*, которые могут присоединяться и к твердым, и к мягким основам.

Гласные о — ө

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жіңішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
Ө	жіңішке, ашық, еріндік	жіңішке сөзде	сөздің алғашқы буынында	ерін дөңгеле- ніп тілі алға жылжып, иек сәл көтеріледі

	мяткий, открытый, губной	в мягких словах	в начальных словах слова	губы округля- ются, язык продвигается вперед, под- бородок чуть- чуть припод- нимается
--	--------------------------------	--------------------	-----------------------------	--

Схема 3

На схеме представлено
расположение органов речи
при произношении звука ө

Задание 6. Читайте правильно.

Тапсырма 6. Дұрыс оқыңыз.

өз	—	ос	бөз	—	боз
төс	—	тос	жөн	—	жон
төн	—	тон	өн	—	он
шөп	—	шол	өт	—	от

Так говорят! Осылай айтады!

1. Өркенің өссін.
2. Өсіп, өн.
3. Өмірің ұзақ болсын!
4. Төрлетіңіз!

Типовые конструкции

сын есім + зат есім

имя прилагательное + имя существительное

әдемі қыз, ақылды жігіт,
ақылды бала, үлкен өзен, жақсы өлең.

$\left\{ \begin{array}{l} \text{ақылды} \\ \text{білімді} \\ \text{көрікті} \end{array} \right\}$	Марат	$\left\{ \begin{array}{l} \text{сазды} \\ \text{ырғақты} \\ \text{көңілді} \end{array} \right\}$	өуен
_____	Өмірбек	_____	адам
_____		_____	

Задание 7. Запишите в тетрадь.

Тапсырма 7. Дәптерге жазыңыз.

Өзен тасыды. Өрік пісті. Әдемі өзен. Ұзақ өмір.
Түзу көше. Таза бөлме. Тату көрші.

Задание 8. Прочитайте диалоги.

Тапсырма 8. Диалогтарды оқыңыз.

- 1) – Бұл кім?
 - Бұл – көрші.
 - Қай көрші?
 - Екінші пәтердегі.
 - Кіріңіз. Төрлетіңіз.
 - Өркеніңіз өссін. Рахмет!
- 2) – Бұл не?
 - Бұл өзен.
 - Өзен қайдан ағады?
 - Өзен таудан ағады. Өзеннің суы табиғатқа өмір береді.

Задание 9. Запишите в свою тетрадь.

Тапсырма 9. Дәптеріңізге жазыңыз.

Ө ө

Өп, өр

Поговорим! Сөйлесейік!

- 1) – Қайдан келе жатырсың?
 - Өзеннен келе жатырмын.
 - Өзеннің жағасында жүрген кімдер?
 - Өзеннің жағасында Өмірбек, Өміртай жүр.

Современный Гуманитарный Университет

- Өзенге шомылдың ба?
- Жок, су суық екен.
- 2) – Төрге шығыңыз.
- Өркенің өссің !
- 3) – Көлде су бар ма?
- Білмеймін.
- Күстар көп пе?
- Мүмкін.

~ **Задание 10. Прослушайте, прочитайте тексты и переведите их письменно.**
Тапсырма 10. Мәтінді тыңдаңыз, оқыңыз және жазбаша аударыңыз.

Мен жазда өзенге, көлге шомылғанды ұнатамын.

Өзеннің суы суық.

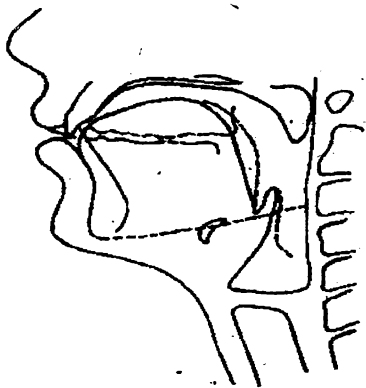
Суық суға түссең, денең жақсы болады.

Көлдің жағасында күстар көп.

Гласный звук і

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жіңішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
і	жіңішке, қысқа, езулік мягкий, узкий, негубной	жіңішке сөзде в мягких словах	сөздің барлық буынында қолданылады во всех словах	тіл ілгері (алға) созылып, ұшы астыңғы тіске жақындайды язык продви- гается вперед, кончик языка касается ниж- них зубов

Схема 4

На схеме представлено
расположение органов
речи при произношении
звука *i*

- Задание 11. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 11. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

i, i, i, i, i ... іл-ыл, іж-ыж, ім-ым, ін-ын, іп-ып, ір-ыр, іс-ыс, іт-ыт
іні, іс, іскер, кісі, тіс, өнші, ілгері

Задание 12. Запишите в свою тетрадь.

Тапсырма 12. Дәптеріңізге жазыңыз.

I i

I i

іні, ілгіш, іс, кісі

Задание 13. Запомните новые слова.

Тапсырма 13. Жаңа сөздерді есте сақтаңыз.

іні – младший брат

інім – мой младший брат

іс – дело

іскер – деловой

кісі – человек

тіс – зубы

өнші – певец

ілгері – вперед

Гласные ы–і

Задание 14. Слушайте преподавателя и повторяйте.

Тапсырма 14. Оқытушыны тыңдаңыз, қайталаңыз.

қы — кі	қыс — кір
мы — мі	мыс — міс
сы — сі	сын — сіз
шы — ші	шық — шік
ны — ні	нық — нік

Типовые конструкции

указательное местоимение + вопросительное местоимение

Бұл кім?	Кто это?
Бұл не?	Что это?

Бұл (кім?)	{	Ырыс қыз ықылас	Бұл (не?)	{	мысық ыдыс сыр
---------------	---	-----------------------	--------------	---	----------------------

Қыздың аты Ырыс.

Ырыс оқушы. (зат есім + етістік)

Ырыс және Ықылас дос.

Бұл	{	әдемі қыз ақылды бала таза ыдыс
-----	---	---------------------------------------

Поговорим! Сөйлесейік !

— Бұл бала кім?
— Менің інім Әмір.
— Әмір неге жылап тұр?
— Әмірдің тісі ауырады.
— Тіс дәрігерге бару керек.
— Ол тіс дәрігерінен қорқады. | — Кто этот мальчик?
— Мой младший брат Амир.
— Амир почему плачет?
— У Амира зуб болит.
— Надо идти к стоматологу.
— Он боится стоматолога. |
|--|--|

Запомните! Есте сақтаңыз!

Ы, і дыбыстарының жазуда түсіп қалуы
 Сонғы буындағы қысанқы, і дыбыстары сөзге дауыстыдан басталатын қосымша жалғанғанда, түсіп қалады.

Редукция гласных **Ы, і** на письме
 В последнем слове слов гласные **ы, і** выпадают, если присоединяются аффиксы, начинающиеся с гласных звуков:

ойын + а > ойна, орын + ы > орны,
 қорық + ыт > қорқыт, халық + ы > халқы,
 екі + еу > екеу, алты + ау > алтау, жеті + еу > жетеу

Задание 15. Прочитайте текст и переведите. Укажите, в каких словах выпали звуки ы, і.

Тапсырма 15. Мәтінді оқып, қай сөзде ы, і дыбыстарының түсіп қалғанын көрсетіңіз, мәтінді аударыңыз.

1. Халқы бақытты елде ойын, күлкі мол. Балалар оқиды, ойнайды. Үлкендер өз орнында жұмыс істейді, демалады.
2. Бұлардың жетеуі де өнерлі. Олар — әнші, биші. Жетеуі де ешкімді қорқытпайды, көңілдендіреді. Жетеуі де сейсенбіде келсін.
3. Сен ойна. Оның орны. Екеуі келеді. Алтауы орнында. Жетеуі келсін. Ол қорқытпасын. Халқы бақытты. Сейсенбіде келсін.

Задание 16. Прочитайте текст и постарайтесь понять его, не обращая внимания на незнакомые слова.

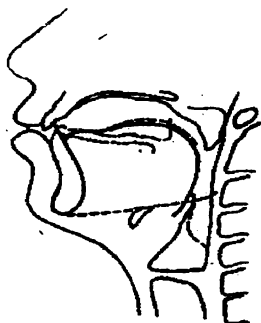
Тапсырма 16. Мәтіндегі жаңа сөздерге көңіл аудармай оқып, түсінуге тырысыңыз.

Өмірдің тісі қатты ауырды. Ол түні бойы ұйықтаған жоқ. Дәрі ішіп еді, қоймады. Танертең дәрігерге барамын деп ойлады. Оның есіне тіс дәрігерінің тіс жұлғышы түскенде, ұйқысынан шошып оянды. Өмір енді тісін күнде екі рет жууға, қатты жаңғақ шақпауға өзіне өзі уәде берді.

Согласные звуки Қ – Ғ

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жінішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
Қ	қатаң, шұғыл	жуан сөзде	сөздің барлық жерінде	тілдің арты көтеріліп, таңдайдың артына тиеді
-	глухой, взрывной смычный	в твердых словах	в любом месте слова	задняя часть языка, подни- маясь, касает- ся задней стенки неба

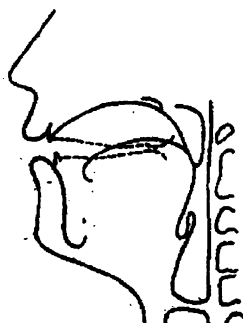
Схема 5

На схеме представлено
расположение органов речи
при произношении звука қ

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жінішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
қ	жуан , ұян, ызың твердый, звонкий, щелевой	жуан сөзде в твердых словах	сөз басында және сөз ортасында в начале и середине слова	тілдің арты тандайдың түбіне жиыр- лып, ауа олар- дың арасынан шығады задняя часть языка приоб- лизается к заднему краю неба, и воздух проходит между ними

Схема 6

На схеме представлено
расположение органов речи
при произношении звука ғ

Задание 17. Запишите и прочитайте правильно данные слоги.

Тапсырма 17. Мына буындарды салыстырып, дұрыс оқыңыз.

кы, қа, кү, қо ... кы-кы-кы, қа-қа-қа, қо-қо-қо, кү-кү-кү

ғы, ға, гу, гү, ғө ... ғы-ғы-ғы, ға-ға-ға, гу-гу-гу, ғө-ғө-ғө

ақ	— белый	аға	— старший брат
аққу	— лебедь	ағу	— течь
ақсақ	— хромой	ағаш	— дерево
қасық	— ложка	ғашық	— влюбленный
қалпын	— густой	ғалым	— ученый

Запомните! Есте сақтаңыз!

Обратите внимание, что в заимствованных словах, оканчивающихся на двойные согласные, при присоединении к ним аффиксов один согласный выпадает. Например:

экспресс — экспреске	грипп — гриппе
кристалл — кристалға	киловатт — киловатқа.

Поговорим! Сөйлесейік!

- Ғани, сен қайда асығып барасың?
- Қонақтармен кездесуге.
- Қандай қонақтар?
- Ғалым ағалармен!
- Қандай керемет!
- Оқу процесі жөнінде айтасындар ма?
- Жок, жаңа ғасырдағы ғылым жөнінде.
- Қандай жақсы, қуанышты хабар айттың.

Задание 18. Запишите в свою тетрадь.

Тапсырма 18. Дәптеріңізге жазыңыз.

Ғ е ға, ғы, гү

Қ қ қа, қы, құ

Задание 19. Восстановите предложения, переведите их на русский язык.

Тапсырма 19. Берілген сөздермен сөйлемдегі бос орындарды толтырып, сөйлемді қалпына келтіріңіз. Сөйлемді орыс тіліне аударыңыз.

Сөздер: ғарыш, қуанышты, жоғары, ақылды, ғарышкер, ақын.

1. Менің ағам туралы әңгіме айтты.
2. Менің болғым келеді.
3. Мен емтиханды бағаға тапсырдым.
4. өлең оқыды.
5. Қонақ хабар әкелді.
6. Менің итім өте
7. Қалаға келді.

Задание 20. Просмотрите текст, выделите предложения, характеризующие время действия.

Тапсырма 20. Мәтінді қарап шығып, іс әрекеттің мезгілін анықтаңыз.

Біз жиыrmасыншы ғасырдың аяғында өмір сүріп жатырмыз. Жиырма бірінші ғасырдан көп жаңалық, жақсылық күтеміз. Келесі ғасырда ғарышқа ұшу өте жиі болады. Адам ғарышпен тығыз байланысты. Бұрын адамдар кілеммен ұшуды армандаған. Қазір ғарышқа ұшу – әр баланың арманы.

Звуки ү – у

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жіңішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
Ү	жуан, еріндік, қысаң твердый, губной, узкий	жуан сөзде в твердых словах	сөздің алғашқы буынында в начальных словах слова	ерін дөңгеле- ніп тілі алға жылжып, иек сәл көтеріледі. губы округля- ются, тянутся вперед, язык оттянут назад, подбородок чуть-чуть приподнят

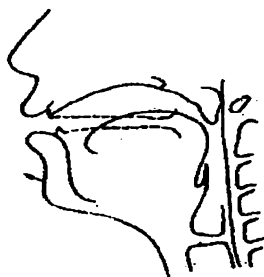

Схема 7

На схеме представлено
расположение органов речи
при произношении звука **y**

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жіңішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
Ү	жіңішке, қысаң, еріндік мягкий, узкий, губной	жіңішке сөзде в мягких словах	сөздің алғашқы буынында в начальных словах слова	тіл алға созы- лып, ұшы астыңғы тіске тіреледі, иек көтеріледі губы округля- ются, язык продвигается вперед, кон- чик языка упирается в нижние зубы, подбородок приподни- мается

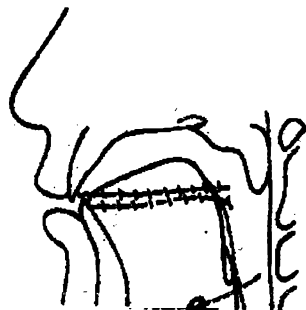

Схема 8

На схеме представлено
расположение органов речи
при произношении звука **у**

Задание 21. Сравните и прочитайте правильно данные слоги.

Тапсырма 21. Мына буындарды салыстырып, дұрыс оқыңыз.

бү – бу	нү – ну	жү – жу
мү – му	сү – су	шү – шу
тү – ту	зү – зу	жү – жу
пү – пу	дү – ду	үс – үс

Задание 22. Прочитайте, обращая внимание на произношение звуков ү и ү.

Тапсырма 22. Мына сөздерді ү және ү дыбысталуына көңіл аудара отырып оқып шығыңыздар.

үш – леги	үш – три
үн – мука	үн – голос
үру – бить	үру – лаять
үстау – держать	үстеу – наречие
күй – лей	күй – кюй, мелодия

Задание 23. Запишите в свою тетрадь.

Тапсырма 23. Дәптеріңізге жазыңыз.

Ү	ү
мү, бү, тү	
Ү	ү
Үн, үр, үс	

Запомните! Есте сақтаныз!

В казахском языке при представлении старшего, уважаемого человека употребляется сочетание слов мына (бұл) кісі, мына (бұл) адам, но не употребляется по отношению к старшим сочетание бұл – әкем, бұл – атам, ибо такое обращение считается непочтительным; в то же время оно вполне допустимо между сверстниками, молодыми людьми или к людям, которые намного моложе говорящего.

Задание 24. Укажите правильный перевод предложений.

Тапсырма 24. Сөйлемнің дұрыс аудармасын көрсетіңіз.

1. Олардың ұлдары-ұшқыш.	1. Летчик готовится к полету.
2. Көктемде құстар ұшып келеді.	2. Их сыновья летчики.
3. Үйге қонақ келді.	3. Птицам делали гнездо.
4. Ұшқыш ұшуға дайындалды.	4. Весной прилетят птицы.
5. Құсқа үя жасадық.	5. Домой пришли гости.

Задание 25. Прочтите диалог, догадайтесь, какие слова пропущены.

Тапсырма 25. Диалогты оқыңыз, қандай сөздердің қалып кеткенін табыңыз.

- Үсен үлгілі пе?
- Иә.
- Ол емтиханды тапсырды ма?
- Әрине.
- Үйіне ме?
- Солай сияқты.

Задание 26. Найдите в тексте предложения, выражающие одну и ту же мысль.

Тапсырма 26. Мәтіннен бір мағынаны білдіретін сөйлемдерді табыңыз.

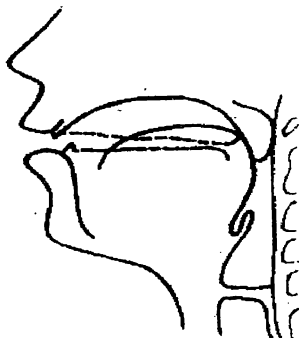
принимать. он хорошо себя ведет. но сейчас нет
 Үсен үлгілі студент. Ол емтиханды жақсы тапсырады. Оның арманы
успешно. он хорошо себя ведет. но сейчас нет
 ұшқыш болу. Үсен құстай самғап аспанға ұшқанды ұнатады. Ол озат
успешно. он хорошо себя ведет. но сейчас нет
 студент. Ұстаздар Үсенді сыйлайды. Ол жақсы оқиды. Үсен биікке ұшсам
дейді. 8 балл.

Согласный звук Н

Дыбыс (звук)	Дыбыстың сипаттамасы (характеристика звука)	Жуан не жінішке сөзде (в твердых или мягких словах)	Дыбыстың сөздегі орны (место звука в слове)	Дыбыстың артикуляциясы (артикуляция звука)
Н	мұрын жолды соңор	жуан және жінішке сөздерде	сөз ортасы мен соңында	тілдің арты таңдайдың үстіне нық тиіп, ауа мұрын қуысы арқылы шығады

	сонорный звук	в твердых и мягких словах	в конце и в середине слова	задняя часть языка упира- ется в небо, и воздух выхо- дит через нос
--	------------------	------------------------------	----------------------------------	---

Схема 9

На схеме представлено
расположение органов речи
при произношении звука **ң**.

Задание 27. Запишите в свою тетрадь.
Тапсырма 27. Дәптеріңізге жазыңыз.

Ң ң

аң, ың, үң

ың - аң - оңа

аңа - оңо - оңу

~ **Задание 28. Слушайте, повторяйте, запоминайте.**
Тапсырма 28. Тыңдаңыз, қайталаңыз, есте сақтаңыз.

Жаңабек, қайырлы таң!

Маңғаз, қайырлы таң!

Гүлдария, қайырлы таң!

Жаңабек, доброе утро!

Маңғаз, доброе утро!

Гүлдария, доброе утро!

УРОК 2

День 1

Гласные звуки Дауысты дыбыстар

Гласные звуки: а, э, и, о, ө, е, э, у, ү, ұ, ы, і.

Твердые гласные: а, о, ү, ы, у (бару), э.

Мягкие гласные: ө, ө, ү, і, е, и, у (келу).

Широкие гласные: а, ө, о, е, э.

Узкие гласные: ы, і, и, у, ү, ұ.

Специфическим свойством гласных звуков казахского языка является то, что они бывают **твердыми и мягкими**, и, гармонизируя с другими гласными, влияют на качество согласных. Таким образом согласные звуки в сочетании с мягкими гласными произносятся мягче, в сочетании с твердыми – твердо: *бар – бер, ал – ол, жат – жет*. Такое организующее влияние гласного звука является специфическим свойством казахского языка (в русском языке, наоборот, твердые и мягкие звуки – только согласные). В связи с этим свойством в фонетической системе казахского языка действует **закон сингармонизма**, который регулирует фонетический (звуковой) состав слова, т.е. слова в казахском языке в основном бывают или только мягкими, иначе говоря с мягкими гласными, или только твердыми – соответственно с твердыми гласными. Это касается не только слова, но и аффикса: бала-ға, еке-ге и т.д.

Мягкие гласные: э, ө, ү, і, е

	Э	Ө	Ү	І	Е	графика артикуляции
1	эже бабушка	өзен река	үміт надежда	іні братишка	ел страна	
2	әдемі красивый (ая, ое)	өмір жизнь	үн звук	іс дело	ем лечение	

	Ә	Ө	Ү	І	Е	графика артикуляции
3	әлем мир, все- ленная	өнер искусство	үлкен большой	кім кто	еңбек труд	
4	Әділет Адилет (имя)	Өмірбек Омирбек (имя)	Гүлжан Гульжан (имя)	Лепсі Лепсы (река)	Серке Серке (имя)	
5	ән песня	өзім сам	гүл цветок	ілгіш вешалка	мен я	

Твердые гласные: а, о, ү, ы, у

	А	О	Ү	Ы	У	графика артикуляции
1	сал положи	жол, доп дорога, мяч	нұр луч	ыстық горячий	оқу учеба	
2	ағады течет	Отан Родина	тұр встань	ыдыс посуда	оқу учеба	
3	жақсы хорошо	Орал название города, реки	ұшқыш летчик	жақсы хорошо	мұғалім учитель	
4	астана столица	оқушы ученик	ұшақ самолет	оқыт учи	су вода	

Задание 1. Перепешите, вместо точек вставляя пропущенные буквы О, Ө, Ү, Ү и прочитайте.

Тапсырма 1. Көп нүктенің орнына О, Ө, Ү, Ү әріптерін қойып көшіріп жазыңыздар.

Дос, ма~~л~~ік, ма~~л~~із, тіз, кі~~н~~, тұ~~р~~, тө~~р~~, жі~~з~~ік, к~~д~~міс, гү~~л~~, ж~~ү~~ім, қ~~ә~~л,
жі~~л~~мыртқа, жі~~л~~дыз, қ~~ә~~рпе, с~~ә~~ре, қ~~ә~~уік, ма~~л~~. *много*
ақ *16092* *сәт* *кы. пайна*

Задание 2: Прочитайте, определите количество и типы слогов в слове по характеру гласного (мягкий – твердый).

Тапсырма 2. Оқыңыз, дауысты дыбыстың жіңішке-жуандығына байланысты буының жуан жіңішкелігін анықтаныз.

Дерісхана, терезе, парта, перде, еден, есік, қора, мектеп, аула, мұғалім, оқушы, кітап, қалам, қасық, шанышқы, төрелке, бөлме, тостак, ақыл, пышақ.

Задание 3. Спишите предложения, вставляя вместо точек пропущенные гласные.

Тапсырма 3. Көп нуктенің орнына қажетті дауысты дыбыстарды қойып жазыңыз.

1. Біздің елімізде қ...р...қ шақт... елшілік бар.
2. Барлық ауданның ішкі істер бөлімінде т...лқ...жат бөлімі бар.
3. Қорғаушының халыққа к...рсететін қызметі өте зор.

Задание 4. Из следующих слов составьте предложения, подчеркните специфические согласные звуки.

Тапсырма 4. Төмендегі сөздерден сөйлем құрап жазыңыз, ерекше дауыссыз дыбыстардың астын сызыңыз.

1. Кірлі, дерісханаға, студенттер.

3 4 1 2

2. Ілулі, түр, кластың, таблицалар қабырғасында.

1 6 3 4 5 2

3. Ол, түр, шкаф, жақта, алдында, терезенің.

2 1 4 3

4. Сабақ, оқытушы, отыр, сұрап.

2 4 2 1

5. Жауап, түр, беріп, студент.

Задание 5. Повторяйте.

Тапсырма 5. Қайталаңыз.

Мынау біздің институт.

Біздің институт Абай даңғылында.

Бұл менің досым, аты – Қайрат.
Қайрат бірінші курста оқиды.
Ол оқу озаты.

Задание 6. Дополните диалоги вопросами.

Тапсырма 6. Диалогтарды сұрақпен толықтырыңыз.

- _____?
- Бұл менің досым.
- _____?
- Аты Қайрат.
- _____?
- Жок, ол студент.
- _____?
- Ол заң университетінде оқиды.

Задание 7. Дополните диалоги ответами.

Тапсырма 7. Диалогты жауаппен толықтырыңыз.

- Бұл институт па?
- _____
- Қай университет?
- _____
- Сенің дәрісханаң нешінші қабатта ?
- _____
- Сен нешінші курста оқисың ?
- _____

Задание 8. Запомните образцы диалогической речи.

Тапсырма 8. Диалогтын үлгісін естеріңізде сақтаңыз.

- I. — Сіздің атыңыз (есіміңіз) кім?
- Менің атым Ерсұлтан.
 - Сіздің жасыңыз нешеде?
 - Менің жасым жиырмада.
 - Сіз жұмыс істейсіз бе?
 - Жок, мен оқимын.
 - Сіз студент болдыңыз ғой?
 - Иә, мен студентпін.

- II. – Алло, Ерсұлтан ба?
 – Жок, Нүргүл.
 – Нүргүл ...
 – Маған Ерсұлтан керек еді.
 – Ерсұлтан үйде жок.
 – Мен Мамырханмын. Ерсұлтан келгесін маған телефон соқсыншы.
 – Жарайды.
 – Сау болыңыз.
 – Сау болыңыз.

Запомните! Есте сақтаңыз!

Менің атым ...

Менің жасым ...

Мен студентпін (оқушымын, жұмысшымын).

■ День 2

Гласные звуки — дауысты дыбыстар:

а, ә, е, о, ө, ұ, ү, ы, і, э, и, у

Гласные звуки подразделяются *по участию языка* на

- ▶ **твердые** (жуан дыбыстар): а, о, ы, ү — 4
- ▶ **мягкие** (жіңішке): ә, е, э, ө, і, ұ — 6

Гласные звуки подразделяются *по участию губ* на

- ▶ **губные** (еріндік): о, ө, ұ, ү, у — 5
- ▶ **негубные** (езулік): а, ә, е (э), ы, і, и — 7

Гласные звуки подразделяются *по участию челюсти* на

- ▶ **широкие** (ашық): а, ә, о, ө, е (э) — 6
- ▶ **узкие** (қысаң): и, ы, і, ұ, ү, у — 6

Задание 1. Прочтите, обращая внимание на произношение звуков **О** и **Ө**.

Тапсырма 1. **О** және **Ө** дыбыстарының айтылуына көңіл аударып, оқып шығыңыз.

1. Оқ, осы, орын, орындық, орак, орамал, он, ондық, Омар, Орынбай, Оспан, жолдас, оқушы, оқу.

2. Өмір, өсек, сөз, көп, көл, өшіргіш, өтірік, мөр, өзен, төсек, өткел, өндіріс, өкіну, көбелек, сөре, бөлме, Өтеген, Өміртай, Өсербай, Өмірәлі.
3. Орман, ошак, өрік, өң, өлен, домбыра, бөлім, омыртқа, көз, дос, достық, көзілдірік.

Запомните! Есте сақтаңыз!

Звук **О**, на письме — **О**, в сопоставлении с русскими ударными произносится более открыто. В русском языке в безударных слогах он произносится как **А**, в казахском языке в любом положении этот звук не подвергается изменению, т.е. как пишется, так и произносится.

Ср.: рус. окно, одежда и каз. орамал, а не [арамал], Оспан, а не [Аспан], орман, а не [арман].

Оспан — муж. имя
орман — лес

аспан — небо
арман — мечта

Задание 2. Прочтите, прислушайтесь. Что Вы заметили?

Тапсырма 2. Оқыңыз, оқылуын тыңдаңыз. Қандай өзгеріс болғанын айтыңыз?

плен — піл

клин — кілем

три — тірі

блин — білім

трек — тірек

брак — бірак

Задание 3. Прочтите слова, обращая внимание на произношение звуков в суффиксах -ШЫ и -ШІ.

Тапсырма 3. -ШЫ және -ШІ жұрнағындағы дыбыстарының айтылуына көңіл аударатырып, оқып шығыңыз.

-ШЫ

оқытушы — преподаватель
жазушы — писатель
оқушы — ученик
сақшы — пограничник
ақылшы — советник

-ШІ

күйші — исполнитель кюя
биші — танцор
еңбекші — труженник
сәулетші — архитектор
көмекші — помощник

Задание 4. Прочтите вслух. Понаблюдайте за образованием губных гласных.
Тапсырма 4. Дауыстап оқыңыз. Езулік дауыстың дыбысының, жасалуын түсіндіріңіз.

Қоныс, дұрыс, жүріс, өзен, орын, қоңыр, домбыра, көмір, көрініс, өшіргіш, бөлім, төбелес, өсек, орын, орындық, көбелек.

Типовые конструкции

Мынау (анау) не (кім)? — Это (то) что (кто)?
Мында (анда) не (кім) бар? — Что (кто) тут (там) есть?

День 3

Согласные звуки Дауыссыз дыбыстар

Согласные звуки: б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, қ, л, м, н, ң, п, р,
с, т, у, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ.

Глухие согласные: п, ф, к, қ, т, с, ш, щ, х, ц, ч, һ.

Звонкие согласные: б, в, г, ғ, д, з, ж.

Сонорные звуки: р, л, й, у (тау), м, н, ң.

Знание классификации звуков необходимо при присоединении аффиксов к слову, чтобы определить нужный фонетический вариант аффикса.

В казахском языке согласие звуков функционирует не только в отношении гласных звуков, но и в отношении согласных. Это проявляется в виде прогрессивной и регрессивной ассимиляций, действующих между корнем и аффиксами: *қыздар, кітабы* и т.д.

			Глухие согласные	Звонкие согласные	Сонорные звуки	
	М		п, ф, к, қ, т, с,	б, в, г, ғ, д, з, ж	р, л, й, у, м, н, ң	
П Б Н			ш, щ, х, ц, ч, һ			
Т Д Ң			һ	Ғ	Қ	Ң
Қ Ғ Р			глухой	звонкий	твердый	
носовой						
С З Л			согласный	согласный	согласный	
Ш Ж Й			встречается в	в начале и в	во всех	в середине
У			середине слова	середине слова	позициях	и в конце
						слова
			қаһар	ғалым	қанат	Елтаңба
			жиһан	шағала	оқу	өңгіме
				ағаш	сабақ	сенін

Задание 1. Поупражняйтесь в чтении следующих слов, обращая внимание на произношение звуков Қ и Ғ.

Тапсырма 1. Берілген сөздердегі Қ және Ғ дыбыстарының айтылуына көңіл аударатырып, оқып жаттығыңыз.

1. Қасық, қасқыр, қой, қойшы, қала, оқулық, тақта, мақсат, қара, қылмыс, тышқан, тасбақа, қарағай, қалам, қыдыш.
2. Ғасыр, ғажап, ғарыш, ғарышкер, сағат, таға, ғұлама, ғұмыр, ғаламат, ғажайып, ғанибет, ғұрып, жаға, нағыз, қарға.

Запомните! Есте сақтаңыз!

В казахском языке звуки **б, в, г, д** встречаются в заимствованиях и в конце слова произносятся как **п, ф, к, т**.

Задание 3. Запомните орфоэпию следующих слов.

Тапсырма 3. Мына сөздерді оқып, айтылуын есте сақтаңыз.

Педагог [педагок], филолог [филолок], технолог [технолог], клуб [клуб], авиаclub [авиаclub], завод [завот], гардероб [гардероп], велосипед [велосипет], вклад [вклат], архипед [архипелак], архив [архиф].

Запомните! Есте сақтаңыз!

К словам, оканчивающимся на звуки **б, в, г, д**, присоединяются **аффиксы**, начинающиеся с глухого согласного: педагог-**тар**, актив-**тер**, завод-**тар**, клуб-**тар**.

Задание 4. Прочитайте, обратите внимание на то, как присоединены к этим словам аффиксы. Запомните их.

Тапсырма 4. Мына сөздерге қосымшаның қалай қосылғанын байқаңыз, қайталап оқып, есте сақтаңыз.

Археологтер, архипелагтер, архивтер, велосипедтер, гербтер, герцогтер, гидрологтер, гибридытер, катодтар, педагогтар, филологтар, геологтар, заводтар, активтер.

Задание 5. Спишите предложения, вставляя вместо точек пропущенные буквы.

Тапсырма 5. Көп нүктенің орнына керекті әріпті қойып жазыңыз.

1. Та...таны сулы шүберекпен сұрт.
2. ...ітап — білім бұлағы.
3. Ша...ты күтіп ұста.
4. Мен күнде “...абар” бағдарламасын тыңдаймын.
5. Асыл — та...тан, ақыл — жа...тан.

Поговорим! Сөйлесейік!

- I. – Бүгін ауа-райы қандай?
- Бүгін күн жылы
 - Күндіз +18 +20
 - Кешке +12 +14.
 - Жауын шашын болмай ма?
 - Жоқ, жауын жаумайды.
- II. – Бүгін күн жылы ма?
- Жоқ, бүгін күн салқын.
 - Жаңбыр жауады ма?
 - Иә, жауын-шашын болады. Кешке арты қарға айналады.

Ауа райы

Ауа – райы жылдың әр мезгілінде әртүрлі болады. Жазда күн ыстық, күрғақ болады. Жауын – шашын аз болады. Жазда адамдар суға шомылып, күнге күйгенді ұнатады. Күзде жайма шуақ күндер көп болады. Кейде жаңбыр жиі жауып, ауа ылғалды болады. Күзде жеміс – жидектер піседі. Астық жиналады, қысқа дайындық жасалады.

Поговорим! Сөйлесейік!

- Бүгін ауа райы қандай?
- Күн суық.
- Неше градус суық?
- -15 – -18 аяз.
- Қар жауады ма?
- Иә, қар жауып, боран болады.

Задание 6. Выпишите согласные звуки и распределите их по классификации звуков.

Тапсырма 6. Дауыссыз дыбыстарды теріп жазып, оларды классификация бойынша бөліп жазыңдар.

Қыс

Қыс айлары: желтоқсан, қантар, ақпан. Қыста күн суық болады. Қар жауып, боран соғады. Адамдар жылы киінеді. Демалыс күні қала халқы тауға шығып шаңғымен, шаанамен, конькимен сырғанап, демалады. Әрине, мұндай демалыс, әсіресе, балаларға қатты ұнайды.

Задание 7. Соотнесите по смыслу слова из правого и левого столбцов.

Тапсырма 7. Оң жақтан мағынасы тура келетін сөздерді тауып жазыңыз.

күн суық	очень нравится
жылы киім	санки
демалыс күні	кататься
шана	конечно
шаңғы	отдыхать
сырғанау	особенно
демалу	лыжи
өріне	теплая одежда
өсіресе	выходной день
қатты ұнайды	холодный день

День 4

Закон сингармонизма Үндестік заңы

Сингармонизм заңы бойынша:	По закону сингармонизма:
1. Қазақ тілінің байырғы сөздері не бірыңғай жуан, не бірыңғай жіңішке болады:	1. Исконно казахские слова бывают или твердыми, или мягкими:
ата, ана, әже, әке, шеше	
2. Сөздің соңғы буыны жуан болса, оған жуан қосымша жалғанады:	2. Если последний слог слова твердый, то к нему присоединяется твердый аффикс:
ата-лар, ана-лар	
3. Сөздің соңғы буыны жіңішке болса, оған жіңішке қосымша жалғанады:	3. Если последний слог слова мягкий, то к нему присоединяется мягкий аффикс:
әже-лер, әке-лер, шеше-лер	

Задание 1. Разделите слова на слоги и прочитайте по слогам.

Тапсырма 1. Сөздерді буынға бөліп оқыңыздар.

Ана, апа, адал, адам, азат, азамат, бақыт, бала, баға, байлық, бақылау,

Современный Гуманитарный Университет

бақша, балық, баспа, баспалдақ, бұғы, дала, жаға, жаңғақ, қарақат, қаршыға, қарлығаш, қарындас.

Задание 2. Прочитайте по слогам, обращая внимание на гармонию гласных.

Тапсырма 2. Буынға бөліп оқыңыз. Дауысты дыбыстардың үндестігіне көңіл аударыңыздар.

- 1) Әке – лер, әуе – де, әділет – ті, әке – міз – дей, әріптес – ке, етік – пі, ерке – лік, жүзім – нен, керуен – де, көгершін – дер.
- 2) Мақта, науқас – ты, тау – да, астана – лық, ақыл – мен, аудан – ға, аула – да.

Закон сингармонизма в казахском языке занимает особое место. Он систематизирует правильное чтение, грамотность.

В казахском языке слова различаются по написанию и произношению, поэтому некоторые аффиксы нормам сингармонизма не подчиняются.

Например. Мысалы:

окончания -хана, -ист, -изм, -хор, -паз, -кеш, -қор, -гер, -ғой, -бен, -пен, -мен, -нікі, -дікі, -тікі.

Например. Мысалы:

дәріхана	марксист	капитализм	
емхана	коммунист	коммунизм	
аурухана	журналист	феодализм	
өсемпаз	арбакеш	пәлекор	саудагер
білімпаз	түйекеш	дөмекор	айлакер
өнерпаз	жемқор	тәуіпкер	
арбамен	Армандікі		
саясатпен	мектептікі		
сағатпен	үйдікі		

Задание 3. Сгруппируйте слова по твердости и мягкости слогов.

Тапсырма 3. Сөздерді буынның жуан, жіңішкелігіне қарай топтаңыз.

Ақын, көйлек, мешіт, арпа, әкім, баға, базар, кеңсе, күмбез, кірпік, тұмар, сақал, малшы, көрші, жұмыртқа, жүзгіш, жағымпаз, ешкі, ғалым, дағды, білезік, жүзік.

Задание 4. Вставьте пропущенные в диалоге слова, пользуясь списком слов.
Тапсырма 4. Берілген сөздердің тізімін пайдаланып, диалогтағы жоқ сөздерді толықтырыңыз.

мен, жақсы, ауруханада, дәрігер, заңгермін, істейсіз, кім, жұмыс

- Мамандығыңыз _____?
- Қайда _____ істейсіз?
- _____ Ауруларды емдеймін.
- Өте _____.
- Ал, мен _____.
- Прокуратурада _____ істеймін.
- Кім болып _____?
- _____ тергеушімін.

Задание 5. Прочитайте текст и выпишите ключевые слова и словосочетания, составляющие тематическую основу текста.

Тапсырма 5. Мәтіннің негізін құрайтын кіліт сөздер мен сөз тіркестерін теріп жазыңыз. Мәтінді оқып шығыңыз.

Мамандық.

Менің бала кезімнен арманым заңгер болу. Заңгер мамандығы өте қызық, қиын, кейде қауіпті жұмыс. Бәрінен бұрын үлкен жауапкершілікті талап етеді. Заңгер болу үшін: білімді, әділ, адал, еңбекқор, білікті маман болуың керек. Себебі: сенің алдында адамның тағдыры тұр. Саған қателесуге болмайды. Сен істі дұрыс шешсең, күнәсіз адамды ақтап, кінәлі адамды әділ жазасын алуға мәжбүр етесің.

Задание 6. Составьте рассказ на тему “Моя будущая профессия”. Рассказ запишите в свою тетрадь.

Тапсырма 6. “Менің болашақ істейтін жұмысым” деген тақырыпқа әңгіме құраңыз. Әңгімеңізді дәптеріңізге жазыңыз.

Жазу үлгісі

Менің болып істегім келеді. Себебі көп оқыдым. болу үшін болу керек. Менің бойымда қасиеттер бар. Жақсы болу үшін Меніңше мамандығы өте қызық.

День 5

Прогрессивтік, регрессивтік ассимиляция

В казахском языке гармония звуков функционирует не только в отношении гласных звуков, но и в отношении согласных. Это проявляется в виде прогрессивной и регрессивной ассимиляций, действующих между корнем и аффиксами: қыздар, кітабы и т.д.

Дыбыс үндестігі

Қазақ тілінде түбір мен қосымша, сөз бен сөз аралығындағы дыбыстар бір – біріне әсер етеді.

Ассимиляция

В казахском языке четко проявляется явление ассимиляции: звуки между корнем и аффиксом, а также между словами влияют друг на друга.

1. Прогрессивтік ассимиляция

1. Сөздің соңғы дыбысы дауыс- ты, ұян немесе үнді болса, оған қосылатын қосымша үнді немесе ұян дыбыстан басталады:

жұмысшы-лар, әнші-лер, өн-дер, қыз-дар.

2. Сөздің соңғы дыбысы қатан дауыссыз болса, қосымша да қатан дауыссыздан басталады:

үш-қыш-тар, құс-тар, қонақ-тар, есік-тер.

1. Прогрессивная ассимиляция

1. Если слова оканчиваются на гласный, звонкий, сонорный звуки, то аффикс начинается с сонорного или звонкого звука:

2. Если слово оканчивается на глухой согласный, то аффикс начинается с глухого согласного:

бала	}	лар	үй	}	лер	кыз	}	дар	сөз	}	дер
аға			терезе			қарыз			әйел		
тау			бөлме			құз			көк		
қала			кесе								
базар											
			институт	}	тар	төсек	}	тер			
			сағат			шелек					
			қасық			мектеп					
			табақ								

II. Регрессивтік ассимиляция

Сөз **к, қ, п** дыбыстарына аяқталып, оған дауыстыдан басталатын қосымша жалғанса, **к, қ, дыбыстары г, ғ** дыбыстарына, **п** дыбысы **б** немесе **у** дыбысына өзгереді:

к/г: көк + і көгі (матаның)

к/ғ: қонақ + ы қонағы

п/б: жап + а жаба

п/у: жат + ып жауып

Бұл заңдылық жазуда да сақталады.

II. Регрессивная ассимиляция

Если слово оканчивается на звуки **к, қ, п** и к нему прибавляется аффикс, начинающийся с гласного звука, то звуки **к, қ** чередуются со звуками **г, ғ**, звук **п** чередуется со звуком **б** или **у**:

синий, синева (материала)

гость, его гость

закрой, закрывая

закрой, закрыв

Эта закономерность сохраняется и на письме.

Задание 1. Объясните, подчиняясь каким законам языка, изменяются последние звуки данных слов.

Тапсырма 1. Мына сөздердің түбіріндегі қатаң дыбыстың өзгеру заңдылығын түсіндіріңіз.

бақ — бағы

доп — добы

көйлек — көйлегі

қасық — қасығы

қонақ — қонағы

қазық — қазығы

достық — достығы

жастық — жастығына

көзілдірік — көзілдірігі

төсек — төсегі

бесік — бесігі

есік — есігі

Задание 2. Прочитайте и переведите текст. Озаглавьте его.

Тапсырма 2. Мәтінді оқып аударыңыз және тақырып қойыңыз.

Бүгін жексенбі. Кішкентай Әсем гүлді көйлегін, аяғына жеңіл аяқ киімін киіп, добын алып аулаға шықты. Итін алып, Лена шықты.

Мысығын алып Наташа шықты. Ленаның иті де, Наташаның мысығы да ете әдемі. Бірақ олардың достығына қызығуға болмайды.

Задание 3. К следующим словам присоедините аффиксы множественного числа.

Тапсырма 3. Төмендегі сөздерге көптік жалғауын жалғаңыз.

ат _____	жазушы _____
қағаз <u>дағдар</u>	геолог _____
гүл <u>Тік</u>	кітап <u>тап</u>
күн <u>ал</u>	кала <u>кар</u>
дөптер <u>ай</u>	қоян _____
қалам <u>та</u>	қасқыр _____
орындық _____	түлкі _____
төсеніш _____	заңгер _____
дәрігер _____	психолог _____
мұғалім <u>ақар</u>	ғимарат <u>алар</u>

Задание 4. Прослушайте, прочитайте тексты и переведите их письменно.

Тапсырма 4. Мәтінді тыңдап-жазбаша аударыңыз.

1. Бұл дәрісхана. Дәрісханада парталар, орындықтар бар. Дәрісханада студенттер отыр. Студенттердің алдарында кітаптар, дәптерлер жатыр.

2. Мынау атамның бағы. Атамның бағында әртүрлі жеміс ағаштары, гүлдер өсіп тұр. Жақында өрік, алма, шие піседі. Біз атама көмектессеміз.

Задание 5. Внимательно прочитайте следующие предложения. Обратите внимание на то, как изменяется фонетическая основа слова *көзілдірік*.

Тапсырма 5. Берілген сөйлемдерге зер қойып оқып шығыңыз. Көзілдірік сөзінің фонетикалық негізінің қалай өзгеретініне көңіл аударыңыз.

- Менің көзілдірігім қайда?
- Сіздің көзілдірігіңіз үстелде.
- Үстелдегі көзілдірік менікі емес.
- Ол атамның көзілдірігі болды.

Запомните! Есте сақтаңыз!

В повседневной речи для обозначения отсутствия кого (чего)-либо или отрицания употребляется слово *емес*.

Емес сочетается с именными частями речи и с глагольной формой на -ған, -ген, -қан, -кен.

Поговорим! Сөйлесейік!

- 1) — Сіз оқушысыз ба?
— Жок, мен оқушы емеспін. Мен студентпін.
- 2) — Сіз бүгін концерт болатынын білдіңіз бе?
— Жок, білген емеспін.
- 3) — Сіз бала емессіз. Неге қатты күлесіз?
— Кешіріңіз, ынғайсыз болды.

УРОК 3

■ День 1

Словообразование казахского языка.

Қазақ тілінің сөз жасамы

Грамматический строй казахского языка имеет свои специфические свойства. Казахский язык относится к агглютинативной группе языков, а русский язык — к группе флективных языков. Казахский и русский языки разносистемные, поэтому они существенно отличаются друг от друга.

Одним из важнейших свойств грамматического строя являются способы аффиксации. Здесь необходимо отметить два момента.

В казахском языке при аффиксации корень слова в основном остается без изменения: қала — город, қала + ға, қала + мыз, қала + лар + ымыз + ға и т.д. В русском языке корень слова при аффиксации во многих случаях может измениться из-за чередования гласных и согласных звуков: сон — сна, день — дня, мог — может, замок — замыкать — отомкнуть и т.д.

В казахском языке корень слова может функционировать как с аффиксами, так и без них в составе предложения. Сен кел — Сендер келіндер. В русском же языке многие корни слова без аффикса, самостоятельно не могут функционировать.

Таким образом, в казахском языке существует аффиксальный способ образования. Нет приставок и предлогов. В основном слова образуются от основы.

Мысалы: оқу	—	читать
оқыт	—	учи
оқы	—	учи
оқыды	—	читал (а), учил (а)
оқыту	—	учить
оқушы	—	ученик
оқытушы	—	преподаватель
оқулық	—	учебник

Задание 1. Прочитайте слова и словосочетания и запомните их значение.

Тапсырма 1. Сөздер мен сөз тіркестерін оқып, естеріңізде сақтаныз.

үлгілі оқушы	—	примерный ученик
жақсы оқу	—	учиться хорошо

лицейде оқу	— обучаться в лицее
білімді оқытушы	— знающий преподаватель
жаңа оқулық	— новый учебник

Поговорим! Сөйлесейік!

- Балам, қайда оқисың? *есе. университет*
- Ата, лицейде оқимын. *б университет*
- Жаксы оқисың ба?
- Әрине, 5-ке оқимын. Нашар оқитын оқушыларды лицейге алмайды.
- Үлгілі оқушы болдың ғой.
- Лицейдің мектептен ерекшелігі қандай?
- Лицейде терең білім береді. Оқулықтары жаңа, білімді оқытушылар сабақ береді.
- Ой, бақытты бол, балам.

Задание 2. Восстановите диалоги.

Тапсырма 2. Диалогты толықтырыңыз.

- Қайда оқисың?
- _____
- Студент екенсің ғой.
- _____
- Нешінші курста оқисың?
- _____
- Қай факультетте?
- _____

Задание 3. Прочитайте текст и переведите его письменно. Найдите однокоренные слова

Тапсырма 3. Мәтінді оқып, жазбаша аударыңыз. Түбірлес сөздерді табыңыз.

Менің атым Диас. Мен лицейде оқимын. Лицейде үлгілі оқушылар оқиды. Лицейде жаксы оқуға жағдай жасалған. Біздің лицейде өте білімді оқытушылар сабақ береді. Ол кісілер бізге терең білім беруге тырысады. Жаксы оқыған оқушылар институттың екінші курсына қабылданады.

■ День 2

Структура и состав слова Сөздің құрылысы мен құрамы

Правильное понимание состава слова, умение определить образующие его компоненты (состав) имеют большое значение при изучении казахского языка.

Состав (структура) слова в русском и казахском языках имеет некоторую общность. В обоих языках морфемы делятся на основные (корни слов) и служащие для образования новых слов и их форм.

При изучении морфологических форм слова в казахском языке выделяются: корень (түбір), аффиксы: словообразовательный (жұрнақ) и словоизменятельный (жалғау).

Корень — түбір

Главной неделимой частью слова является корень (түбір), носитель основного значения слова.

Корневая часть слова имеет основу, имеющую более широкое понятие, чем корень, т.е. в казахском языке, так же как и в русском, имеются две основы:

- основной корень (негізгі түбір), состоящий из одного корня:

Мысалы: ақыл — ум	қала — город
біл — знай	бала — ребенок
жас — молодой	аң — зверь

- производный корень (туынды түбір), состоящий из корня и аффикса:

Мысалы:

түбір — корень жұрнақ — словообразовательный аффикс

ақыл (ум)	- ды (умный) - шы (советник) - гөй (много знающий человек)
біл (знай)	- ім (знание) - гіш (знающий) - імпаз (знаток)
жас (молодой)	- тық (молодость) - тай (с молодости) - тар (молодежь)
қала	- лық (городской, -ая) - шық (городок)
аң (зверь)	- шы (охотник) - шылық (охотничество) - лық (детство)
бала (ребенок)	- лы (многодетный, имеющий детей) - дай s(как ребенок)

Задание 1. Правильно подберите к словам суффиксы.

Тапсырма 1. Берілген жұрнақтардың тиістісін қойып, сөйлемді толықтырып жазыңыз.

(жұрнақтар: -шы, -ші, -гер, -кер, -ды, -ді, -лы, -лі, -ты, -ті)

Біздің кластың оқушылары жазу....., оқыту....., өн....., сурет....., заң....., ғарыш..... болуды армандайды. Кездесуге дәрі....., кәсіп....., би....., күйшілер келді. Бақыт дәрігерге сұрақ қойды. Дәрігер Бақыттың сұрағына дәрігер болу үшін, білім....., сабыр....., тиянақ....., шыдам..... болу керек деп жауап берді. Оқушылар заң..... болу үшін, білік....., әділ, сөзге шешен, ұстам..... болу керек екенін білді.

Задание 2. Найдите в минитексте в словах суффиксы, которые не подчиняются закону сингармонизма.

Тапсырма 2. Берілген шағын мәтінде үндестік заңына бағынбайтын жұрнақты табыңыз.

Бүгін балам ауырып қалды. Ыстығы көтерілді. Емханаға бардық. Дәрігер баламды тексерді. Дәрі жазып берді. Дәріні дәріханадан алу керек.

сінтс
негелді

Задание 3. Восстановите диалог.

Тапсырма 3. Диалогты толықтырыңыз.

- Алло, ма?
- Иә.
- Үйге шақыртуға бола ма?
- Иә, болады?
- Баламның көтерілді.
- Аты — жөніңіз, мекен-жайыңыз.
- Күтіңіз түстен кейін келеді.

Словообразовательные аффиксы — жұрнақтар

В казахском языке самым существенным словообразовательным аффиксом является суффикс (жұрнақ), который стоит после корня и придает слову новое лексическое значение. Он легко выделяется и участвует в образовании новых слов.

Аффиксы бывают продуктивными (өнімді) и непродуктивными (өнімсіз).

Продуктивными аффиксами являются: -дас, -дес, -тас; -лық, -лік, -дық, -дік, -тық, -тік; -шы, -ші.

ем	} ші	сату	} шы
етік		жазу	
тергеу		оқу	
есеп		жұмыс	
сурет		сарап	
сәулет		құрылыс	

Задание 4. Пользуясь приведенными примерами, закончите предложения.

Тапсырма 4. Жоғарыда берілген сөзді пайдаланып, сөйлемді аяқтаңыз.

Менің әкем етікші ^{менар} қалып ^{басын} ауруларды емдейді.
жазушы кітап жазды. сатушы дүкенде істейді.
сарапшы жауап алып отыр. оқығыш мектепте оқиды.
етікші етік тігіп отыр. сәулетші ^{құрылыс} үй салады.

Задание 5. Используя суффиксы, поставь слова в нужную форму и закончите предложения. Вспомните закон сингармонизма.

Тапсырма 5. Қажетті жұрнақтарды қойып, сөйлемді аяқтаңыз. Үндестік заңын пайдалануды ұмытпаңыз.

Сен әкеңмен ақыл ____ . Курс ____ жігіт келді. Достарыңмен кез ____ .
Ең қызық бала ____ кез. Сабаққа дайындалғанда жүйе ____ керек.

Современный Гуманитарный Университет

Қоғам _____ орында өзінді ұстай біл! Студент _____ кезді сағынасын. Әр іске сабыр _____ керек. Мәмлегер мемлекет _____ мүддені қорғайды.

К непродуктивным суффиксам относятся: -ім, -ын, -у, -ыр, -ір.

Запомните!

біл
сез
түс
көр

} ім

Кітапсыз білім жоқ,
Білімсіз күнің жоқ.

Поговорим! Сөйлесейік!

- Жолың болсын, Клара!
- Әлей болсын!
- Қайда бара жатырсың?
- Дүкенге.
- Азық-түлік дүкеніне ме?
- Иә.
- Нәзира, өзің қайда шықтың?
- Жой, серуендеп шықтым.
- Жүр, маған серік бол, скеуміз дүкенге бірге барып қайтайық.
- Жарайды.

Задание 6. Восстановите диалоги.

Тапсырма 6. Диалогты толықтырыңыз.

- Сен студентсің бе?
- Иә, сен студентсің піт
- Қайда оқисың?
- Иә, университеттер оқисың
- Қай саладағы заңгер боласың?
- Тергеу криминалистика саласында.
- Иә, профессорлық мән
- Кітапханаға.
- Иә, кітапханаға жолбарысың
- Емтиханға дайындаламын.
- Жолың болсын!

Словоизменительные аффиксы казахского языка

Қазақ тіліндегі жалғаулар

В казахском языке аффиксы в основном однозначны. Каждый аффикс прибавляет слову одно значение, вследствие этого в слове могут находиться по несколько аффиксов, из которых только первый аффикс присоединяется к корню, к непроизводной основе слова непосредственно, остальные друг к другу: *кітап + тар + ың + а* и т.д.

В казахском языке почти все аффиксы имеют фонетические варианты, которые зависят от сингармонизма и ассимиляции. Например, аффикс множественного числа имеет 6 фонетических вариантов: *-лар, -лер, -дар, -дер, -тар, -тер*.

Аффиксы множественного числа. Көптік жалғау

Сөздің соңғы дыбысы Конечный звук слова	Көптік жалғаудың дыбыстық варианттары Фонетические варианты аффиксов множ. числа	Мысалдар	Примеры
Дауысты дыбыстан соң После гласных звуков	-лар, -лер	ұста-лар (кімдер?)	кузнецы (кто?)
Ұяң және м, н, ң дыбыстарынан соң После звонких звуков, м, н, ң	-дар, -дер	ақын-дар қыз-дар (кімдер?)	поэты девушки (кто?)
Қатаң дыбыстан соң После глухих звуков	-тар, -тер	ұшқыш-тар (кімдер?) есік-тер (нелер?)	летчики (кто?) двери (что?)

егер біз - ақыл оқыса.
оқы оқыса.

Задание 1. Спишите и объясните структуру слов.

Тапсырма 1. Көшіріп жазып, олардың құрылысын түсіндіріңіз.

Образец (Үлгі): қазақ: корень твердый и оканчивается на глухой согласный.

Кітаптар, достар, ағалар, мектептер, газеттер, халықтар, өзендер, терезелер, қыздар, базарлар, адамдар, студенттер, оқытушылар, теледидарлар, үйлер.

Задание 2. Запомните словосочетания.

Тапсырма 2. Сөз тіркестерін есте сақтаңыздар.

қызық кітаптар	— интересные книги
сұлу қыздар	— красивые девушки
көп достар	— много друзей
үлкен базарлар	— большие рынки
ақылды ағалар	— умные старшие братья
көңілді адамдар	— веселые люди
жаңа мектептер	— новые школы
білімді студенттер	— образованные студенты
халықтар достығы	— дружба народов
қатал оқытушылар	— строгие преподаватели
таза терезелер	— чистые окна
биік үйлер	— высокие дома

Задание 3. Прочитайте и переведите текст. Подготовьтесь к пересказу.

Тапсырма 3. Түсінігіңізді айтуға дайындалыңыз.

В городе

В нашем городе есть высокие дома и красивые дворцы, длинные и чистые проспекты, широкие улицы. Красивые девушки учатся в нашем университете. Образованные студенты и строгие преподаватели изучают интересные книги в новой библиотеке. У них много друзей, они веселые люди.

Задание 4. Прочитайте минидialog. Выделенные слова поставьте во множественном числе.

Тапсырма 4. Шағын сұхбатты оқыңыз. Асты сызылған сөздерді көптік формаға қойып жазыңыз.

- 1) – Азық-түлік дүкенінде нелер сатылады?
-- Нан, қант, көмпит, сусын, май сатылады.
- 2) – Қалада қандай көліктер жүреді?
-- Қалада автобус, троллейбус, жеңіл машина, трамвай жүреді.
- 3) – Концертке кімдер қатысты?
-- Концертке ақын, өнші, биші, күйші, сазгер, сиқыршылар қатысты.

Задание 5. Внимательно прослушайте и прочитайте тексты.

Тапсырма 5. Мәтінді ынта қойып тындап, оқып шығыңыз.

- 1) Мен қалада тұрамын. Қалада биік үйлер, өдемі ғимараттар, қызықты мұражайлар, көркем сарайлар өте көп.
- 2) Мамам көкөністерлі, жеміс жидектерлі базардан алады. Базарда алмалар, шиелер, жүзімдер, шабдалылар, қауындар қарбыздар өте көп.
- 3) Біздің үйге қонақ келеді. Мамам дастарханға өдемі шанышқылар, пышақтар, қасықтар, төрелкелер қойды. Үстелде жеміс жидектер, сусындар, әртүрлі тағамдар бар.
- 4) Мен институтта оқимын. Институтта болашақ заңгерлер, тергеушілер, криминалистер, дипломаттар, психологтар, социологтар оқиды.
- 5) Мен сабаққа кітапханада дайындаламын. Кітапханада керекті оқулықтар, қызықты кітаптар, журналдар, газеттер бар.

Итак, вы уже знаете, как употребляются аффиксы множественного числа.

День 4

Словообразовательные аффиксы существительных

Зат есім жасайтын жұрнақтар

Зат есімнің жасалуы.

Словообразование существительных

Словообразовательные аффиксы существительных.

Зат есім жасайтын жұрнақтар

1) -шы:	жұмыс + шы	6) -кі:	күл + кі
-ші:	сурет + ші	7) -іс, -ыс:	өндірі + іс
2) -лық(-дық, -тық):	тату + лық	8) -гер:	дәрі + гер
-лік(-дік, -тік):	бір + лік	9) -ін:	ек/г + ін
3) -па:	қос + па	10) -ім:	біл + ім
-пе:	кес + пе	11) -қыш:	ұш + қыш
4) -хана:	ас + хана	12) -паз:	ас + паз
	(столовая)		(повар)
5) -дақ:	қуыр + дақ		

Задание 1. Найдите аффиксы, которые образуют существительные.

Тапсырма 1. Зат есім жасайтын жұрнақтарды табыңыз.

Қоғамдық тамақтану орындары көп. Олар: асхана, мейрамхана, түшпарахана, шайхана. Қоғамдық тамақтану орындарында аспаздар тамақты өте дәмді дайындайды. Мейрамханада сыпайы, мәдениетті даяшылар жұмыс істейді.

Задание 2. Переведите диалог.

Тапсырма 2. Диалогты аударыңыз.

- Сәлеметсіз бе!
- Қайырлы таң!
- Қайда бара жатырсың?
- Асханаға бара жатырмын. Таңертеңгі асты ішпекпін.
- Таңертеңгі асқа не аласың?
- Май жаққан нан, күріш ботқасын, кофе немесе шай аламын.
- Араның ашылсын! (Ас дәмді болсын!)
- Сау бол!
- Кездескенше!

Ситуациялық жаттығу

Сіз мейрамханаға жолдасыңызды шақырдыңыз. Жолдасыңыздан несің

сүйсініп жейтінін сұраңыз. Даяшыға сұраныс беріңіз.

Вы пригласили своего товарища в ресторан. Спросите, что он желает. Сделайте заказ официанту.

Задание 3. Дайте психологическую характеристику личностям, изображенным на рисунке, пользуясь словами из правого столбика.

Тапсырма 3. Оң жақта берілген сын есімдерді пайдаланып, жеке тұлғаға психологиялық мінездеме беріңіз.

ақылды
байсалалды
ұстамды
көңілді
мінезі ауыр
салмақты
білімді
қу, кекшіл
өкпелегіш
өзілқой

Минидиалог. Шағын сұхбат.

- Бұл кісі кім?
- Бұл – кісі біздің көрші. Ол – дәрігер.
- Көршіңіз өте көңілді екен.
- Мен сізбен келісемін.
- Ол кісі өте көңілді, өзілқой.

Задание 4. Озаглавьте текст. Постарайтесь понять, о чем идет речь в тексте.

Тапсырма 4. Мәтінге тақырып беріңіз. Мәтінде айтылатын ойды түсінуге тырысыңыз.

Менің досымның аты Марат. Марат еңбекқор, салмақты, ұстамды жігіт. Марат өте келбетті. Ол ұзын бойлы, ойлы көзді, шашын артқа тарайтын кішіпейіл адам.

Словообразование прилагательных Сын есімнің жасалуы

Словообразовательные аффиксы прилагательных.

Сын есім жасайтын жұрнақтар

1. **-лы, -лі:** қайырлы – добрый, үлгілі – примерный, өнерлі – искусный;
-ды, -ді: жалынды (сөз) – пламенная (речь), көңілді – веселый;
-ты, -ті: бақытты – счастливый, күшті – сильный;
2. **-сыз, -сіз:** хабарсыз – без вести, әлсіз – бессильный, слабый;
3. **-лық, -лік:** қалалық – городской;
-дық, -дік: қоғамдық (іс) – общественное (дело);
-тық, -тік: ұлттық (тіл) – национальный (язык);
4. **-дай, -дей:** таудай – как гора, үйдей – как дом;
5. **-малы:** суармалы – поливной;
6. **-ғыр:** алғыр – способный;
7. **-гіш:** білгіш – знающий;
8. **-қор:** еңбекқор – трудолюбивый.

бала-лы	көңіл-сіз
үй-лі	себең-сіз
ақыл-ды	хабар-сыз
білім-ді	бала-лық
бақыт-ты	қоғам-дық
қайрат-ты	дос-тық
	мемлекет-тік

ақылды	$\left\{ \begin{array}{l} \text{адам} \\ \text{студент} \\ \text{оқушы} \\ \text{бала} \end{array} \right.$	көңілді	$\left\{ \begin{array}{l} \text{кез} \\ \text{хабар} \\ \text{қыз} \\ \text{кеш} \end{array} \right.$	қоғамдық	$\left\{ \begin{array}{l} \text{орын} \\ \text{жұмыс} \\ \text{өзгеріс} \end{array} \right.$
--------	---	---------	---	----------	--

■ День 5

Словообразовательные аффиксы глагола

Етістік жасайтын жұрнақтар

Етістік сөзжасамы
(есім сөздер + жұрнақ)

Словообразование глагола
(именное слово + аффикс)

Етістіктің жұрнақтары Аффиксы словообразования глагола	Мысалдар Примеры
1) -ла, -ле, -да, -де, -та, -те:	сый + ла – сыйла (уважай) би + ле – биле (танцуй) орын + да – орында (выполняй) өзіл + де – өзілде (пошути) сақ + та – сақта (сохрани) іс + те – істе (делай)
2) -ар, -ер, -р:	ақ + ар – ағар(у) белетъ көк + ер – көгер(у) синетъ таза + р – тазар(у) очищаются қыза + р – қызар(у) краснетъ
3) -ал:	жоқ + ал – жоғал (убирайся)
4) -дас, -тас:	аман + дас – амандас (поздоровайся) құшақ + тас – құшақтас (обнимайся) қош + тас – қоштас (попрощайся)
5) -ай, ей:	аз + ай – азай (уменьшайтесь) көп + ей – көбей (увеличивайтесь) күш + ей – күшей (усиливайтесь)
6) -а:	ойын + а – ойна (играй)
7) -ден, тен:	көңіл + ден – көңілден (веселись) еңбек + тен – еңбектен (трудись)
8) -ік:	кеш + ік – кешік (опоздай)

Задание 1. С помощью этих словосочетаний составьте предложения.

Тапсырма 1. Берілген сөз тіркестерін пайдаланып, сөйлем құраңыз.

үлкендерге жол бер — _____
үлкендерді сыйла — _____

үкендермен ақылдас — _____
 үлкендерге жолық — _____
 үлкендермен сыйлас — _____
 өсіп өн, көбей — _____
 көп еңбектен — _____

Запомните! Есте сақтаңыз!

1. В казахском речевом этикете существует мужская форма приветствия, обычно употребляемая по отношению к старшему по возрасту: **Ассаламу ғалайкум!** Ответная форма приветствия звучит так: **Уағалайкум ассалам!**

2. Общий вопрос о делах, обстоятельствах и состоянии собеседника:

Простая форма	Вежливая форма
Қал қалай?	Қалыңыз қалай?
Қал -- жағдай қалай?	Қалдарыңыз қалай?

« Вежливая форма вопроса о состоянии дел имеет мягкий вариант: **Халіңіз қалай?** Выберите для себя более удобную форму.

3. Проиграйте диалоги по ролям. Выучите диалог наизусть. Помните, что это стандартные, широко используемые формы этикетного общения. Смело включайте их в свою речь!

- Сәлеметсіз бе, Күлімхан!
 — Сәлеметсіз бе, Жарылғасын!
 — Қалыңыз қалай?
 — Жаман емес. Рахмет!
 — Сау болыңыз!
 — Сау болыңыз!

Слова к диалогу:

жаман	— плохо
емес	— отрицательное слово НЕ
жаман емес	— не плохо
қал	— состояние
рахмет	— спасибо
бол	— быть
болыңыз	— будьте

— Амансыз ба, Молдабай Дүйсенбекұлы!

- Амансыз ба, Сырғабай!
- Хал жағдайыңыз жақсы ма?
- Рахмет, жаман емес.
- Денсаулығыңыз қалай?
- Құдайға шүкір. Сенің қалың қалай?
- Жақсы.

Слова к диалогу:

жақсы	—	хорошо
сен	—	ты
сенің	—	твое (твой, твоя)
шүкір	—	благодарно
құдайға шүкір	—	слава Богу

УРОК 4

День 1

Словоизменительные аффиксы – жалғау

Жалғау – это часть слова, которая служит для изменения формы слова по смыслу и образования новой формы и для связи слов в словосочетании и в предложении.

В казахском языке различаются по своему назначению **четыре вида жалгау**: **көптік жалгау** (окончания множественного числа), **септік жалгау** (падежные окончания), **тәуелдік жалгау** (окончания, выражающие принадлежность), **жіктік жалгау** (личное окончание).

В казахском языке, в отличие от русского, корень и аффиксы обладают более самостоятельным и устойчивым значением. Образование слов и их форм в казахском языке выражается в простом наращивании самостоятельных и устойчивых морфем друг от друга, чем больше морфем в одном слове, тем сложнее его значение. При таком «приклеивании» друг к другу морфемы не подвергаются серьезному фонетическому изменению.

Мысалы:

ем (лечение), емдеу (лечить), емделу (лечиться), емші (лекарь), емхана (поликлиника);

жаз (пиши), жазылу (записаться), жазушы (писатель), жазды (написал).

көптік жалғау: бала-лар қыз-дар дос-тар
үй-лер көл-дер жас-тар

жіктік жалғау: дәрігер-мін, қыз-сын, отыр-мын
ақылды-мын, біреу-мін, дос-пын

тәуелдік жалғау: менің үй-ім, сіздің дос-ыңыз
сенің бала-ң, оның әкесі

септік жалғау: Атау септік студент, оқытушы
Әлік септік студент-тің, оқытушы-ның
Барыс тәттік студент-ке, оқытушы-ға
Табыс септік студент-ті, оқытушы-ны
Жатыс септік студент-те, оқытушы-да
Көмектес септік студент-пен, оқытушы-мен

Запомните! Есте сақтаныз!

Слово **емес** вносит в содержание предложения отрицательное значение:
Көңілім, ә жаман емес. Бүгін ауа райы суық емес, жылы.

Емес сочетается с именными частями речи и с глагольной формой на -
ған, -ген, -қан, -кен:

Мен кәсіпкер емеспін.

Сен бала емессің.

Ол жас емес.

Мен оны көрген емеспін.

сұлу — сұлу емес — реңсіз

ақылды — ақылды емес — ақымақ

көңілді — көңілді емес — көңілсіз

бақытты — бақытты емес — бақытсыз

тұрақты — тұрақты емес — тұрақсыз

Задание 1. Переведите на казахский язык.

Тапсырма 1. Қазақшаға аударыңыз.

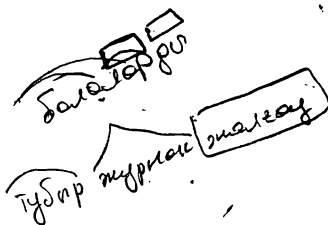
- Вы свободны сегодня вечером? Не хотели бы сходить в театр на новый спектакль?
- Нет, я сегодня очень занята.
- Всем очень нравится новая пьеса. Неужели Вам неинтересно?
- Нет, я не видела новый спектакль, но я не смогу пойти.
- Да, у Вас сегодня плохое настроение...
-
- Сіз бұл кісімен таныссыз ба?
- Таныс емеспін.
- Танысып қойыңыз. Менің әріптесім Зәуреш Шыршыбекқызы.

- Сізбен танысқанымға қуаныштымын. Менің аты-жөнім Ұлкен Отарқызы.

Задание 2. Дополните предложения отрицанием емес.

Тапсырма 2. Сөйлемді емес болымсыздық сөзімен толықтырыңыз.

- I. – Сіз дәрігерсіз бе?
– Мен дәрігер, заңгермін.
- II. – Сіз бұл фильмді көргенсіз бе?
– Жок, көрген
- III. – Дала суық па?
– Суық жылы.
- IV. – Оқытушы қатал ма?
– Қатал

■ , День 2

Притяжательная форма существительных Тәуелдік жалғау

В русском языке принадлежность одного предмета другому осуществляется при помощи притяжательного местоимения. Например: мой город, его книги и т.д.

В казахском языке притяжательные местоимения отсутствуют. Значение принадлежности передается путем присоединения к основам личных местоимений аффиксов родительного падежа:

-дың/-дің, -тың/-тің, -ның/-нің.

Единственное число	Множественное число
I. Мен (я) – менің (мой)	I. Біз (мы) – біздің (наш)
II. Сен (ты) – сенің (твой)	II. Сендер (вы) – сендердің (ваш)
Сіз (Вы) – сіздің (Ваш)	Сіздер (Вы) – сіздердің (Ваш)
III. Ол (он) – оның (его)	III. Олар (они) – олардың (их)

Примечания:

1. В казахском языке отсутствует категория рода и одной форме

притяжательного местоимения соответствует три в русском. Например: **менің** (мой, моя, мое), **сенің** (твой, твоя, твоё) и т.д.

- Кроме того, притяжательные местоимения имеют форму вежливости во II лице ед. и мн. числа. Например: **сіздің** (Ваш, Ваша, Ваше) — ед. ч., **сіздердің** (Ваши, Ваши, Ваше) — мн. ч.

В отличие от русского языка, где притяжательное местоимение не согласуется с именем существительным, в казахском языке личные местоимения обязательно согласуются с предметом принадлежности, т.е. к основе имени существительного прибавляются специальные притяжательные аффиксы. Личные местоимения могут опускаться, если на них не падает логическое ударение. Ср.: (менің) қала-м — 'мой город', (сенің) дәптер-ің — 'твоя тетрадь'.

Прибавление притяжательных аффиксов подчиняется закону сингармонизма. Притяжательные аффиксы имеют созвучия с личными окончаниями глагола в настоящем времени. Их форма варьируется в зависимости от типа последнего слога основы (открытый-закрытый). См. таблицы.

Тәуелдік жалғауы

Аффиксы принадлежности

Жаө	Сөздің соңғы дыбысы	Жалғау Аффикс		Мағынасы
		жекеше (ед. ч.)	көпше (мн. ч.)	
1-жақ 1-лицо	дауысты дыбыстан соң после гласных дауысыз дыбыстан соң после согласных	-м -ым, -ім	-мыз -ымыз -іміз	
2-жақ 2-лицо	дауысты дыбыстан соң дауысты дыбысыз соң	-ң -ың, -ің	-ларың -тарың	

Жалғау Аффикс

жекеше көпше
(ед. ч.) (мн. ч.)

2-жақ сапайы	дауысты дыбыстан соң	-ңыз	-ларыңыз
2-лицо вежливая форма	дауысыз дыбыстан соң	-ыңыз	

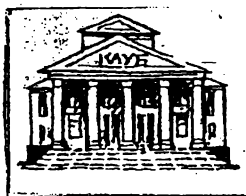
Заттың біреуге
меншіктілігі

3-жақ 3-лицо Жақ, Лицо	дауысты дыбыстан соң дауысыз дыбыстан соң Сөздің соңғы дыбысы Конечный звук слова	-сы, -сі -лары -ы, -і		Мағынасы Семантика
				Принад- лежность предмета

Задание 1. Допишите аффиксы существительных притяжательной формы.
Тапсырма 1. Зат есімнің тәуелдік жалғауын қойып жазыңыз.

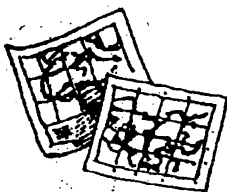
Мен . . .

қала . . .

Біз . . .

Ақам . . .

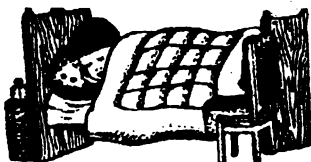
Сен . . .

қала . . .

Бөлмем . .

Сіз . . .

Оытушы . . .

Менің { атам (мой дедушка)
 әжем (моя бабушка)
 әкем (мой отец)
 сіңлім (для женского пола)
 шешем (моя мама)
 қарындасым (для мужского пола)

Менің { нағашы атам (дедушка со стороны матери)
 нағашы әжем (бабушка со стороны матери)
 нағашы апам (тетя со стороны матери)
 нағашы ағам (дядя со стороны матери)

1 – сурет

Жанұя

1. немере
2. аға
3. жеңге
4. қыз
5. ұл
6. әке
7. шеше
8. ата
9. әже

Задание 2. Закончите предложения.

Тапсырма 2. Сөйлемді аяқтаңыз.

Менің атам _____.

Менің әжем _____.

Менің әкем _____.

Менің анам _____.

Менің ағам _____.

Менің қарындасым _____.

Менің сіңлім _____.

День 3

Изафетное словосочетание Изафеттік сөз тіркесі

Ілік септіктегі сөз + тәуелдік
жалғаулы сөз:

Слово в родительном падеже
+ слово с аффиксом
принадлежности:

Әсеттің дәптері
біздің + үйіміз

тетрадь Асета
наш дом

Арманның	}	оқытушысы
Диастың		
Қарлығаштың		

Задание 1. Выполните задание письменно. Познакомьтесь с героями нашего рассказа. Напишите, чей это отец, чья мама и т.д., как кого зовут.

Тапсырма 1. Тапсырманы жазбаша орынданыз. Біздің әңгімеміздің кейіпкерлері мен танысыңыз. Бұл кімнің әкесі, кімнің шешесі т.б., кімнің аты кім екенін жазыңыз.

Мен студентпін. атым, Әлихан. әкем емханада істейді.
..... інілер мектепте оқиды.

Суреттерді қараңызшы. Бұл топ Бұл
достар Оның ат Әділхан. Оның әке мәмлегер
(дипломат), мама оқытушы, аға кәсіпкер.
Оның жұбайы бар. Жұбайы (әйел) де кәсіпкер.
Олар балалар мектепте оқиды.

Біз университет жатақхана нда тұрамыз.
Жатақханамыз стадион қасында. Біз 105-і бөлмеде тұрамыз.
Бөлме кең, жарық.

Ал, сіз кімсіз? Сіз ат кім? Сіз әке
..... кім? Ал, сіз мама кім? Аға оқи
ма, әлде жұмыс істей ме? Сіз жатақханада тұрасыз ба, жоқ үйде ме?

Задание 2. Восстановите диалоги и напишите, чьи это вещи.

Тапсырма 2. Диалогтарды толықтырыңыз. Кімнің заттары екенін дәптеріңізге жазыңыз.

1. – Бұл кімнің қаламы?
 – Менікі емес. Мен _____ қаламы екенін білмеймін.
 – Кітап кімдікі?
 – Мүмкін, бұ _____ кітаптар _____.
2. – Кім орамалын ұмытып кетті?
 – Сен білмейсің бе? _____?
3. – Айтыңызшы, бұл қай көше?
 – Шөкөрім _____.
4. – Әйгерім университеттің _____ ме?
 – Жоқ, ол институттың _____.

Задание 3. Допишите аффиксы.

Тапсырма 3. Жалғауын қойып жазыңыз.

Сенің институт.... қай көшеге орналасқан? Бұл менің дос.... . Оның қазақ тіліне деген ынта.... өте жоғары. Сіздің курстық жұмыс.... өте қызық екен. Біздің ой.... бір жерден шықты. Сендердің деканат.... қай қабатқа орналасқан?

Задание 4. Прочитайте предложения. Опровергните эти утверждения.

Тапсырма 4. Сөйлемдерді оқыңыздар. Оларды теріске шығарыңыздар.

Үлгі: Біздің тобымызда студенттер көп.
 Жок, біздің тобымызда студенттер көп емес.

Образец: В нашей группе много студентов.
 Нет, в нашей группе мало студентов.

Оның үйі Абай даңғылында. Менің досым шет елге барады. Сенің ғылыми еңбегің қызық екен. Біздің досымыз әнші. Олардың үйі университеттен алыс.

Задание 5. Дайте утвердительный ответ на следующие вопросы.

Тапсырма 5. Келесі сұрақтарға құптап жауап беріңіздер.

Үлгі: — Сенің досың студент пе?
 — Иә, менің досым студент.

Сендердің дәрісханаларың жарық па? Оның көршісі егде адам ба? Сіздің қызыңыз екінші курста оқи ма? Біздің жатақханамызда болдыңыз ба?

Задание 6. Выучите стихотворение наизусть.

Тапсырма 6. Өлеңді жаттаңыздар.

(Қ. Мырзалиев)

Менің аты – жөнім – Сырғабай Дүйсенбекұлы. Туған жерім Шымкент облысы, Кентау қаласы. Ұлтым қазақ. 1980 жылы Алматыдағы Политехникалық институтты бітірдім. Мамандығым – тау-кен инженері. Қазір 45-жастамын. Қазір Қазақ-Австралия біріккен компаниясында жұмыс істеймін. Отбасым бар. Жұбайымның есімі – Клара. Ол үй шаруасында, жұмыс істемейді. Екі балам бар. Үлкен ұлым – студент, оның аты – Диас. Кіші қызым – Қарлығаш. Қарлығаш мектептің оқушысы.

[illegible]

Сөздік

мамандығым – моя специальность
ұлт – национальность
кейін – после
біріккен компания – совместная компания
үй шаруасында домохозяйка

Задание 8: По этому образцу расскажите о себе.

Тапсырма 8. Осы үлгі бойынша өзіңіз туралы айтып беріңіз.

День 4

Аффиксы лица именных частей речи Сөз таптарының жіктік жалғауы

В предложении в функции сказуемого могут выступать не только глагол, но и именные части речи (имя существительное, имя прилагательное, имя числительное, местоимение). Ср.: русс. *Я учитель. Он сильный.* Если в русском языке в предложении именное сказуемое морфологически не изменяется, то в казахском языке оно принимает все признаки глагола: Например: Мен инженермін (Я инженер). Сен үлкенсің (Ты большой).

Выступая в предложении в функции сказуемого, они принимают такие же личные окончания, как и глаголы,

Сравните:

Единственное число	Множественное число
I. Мен отыр-мын. — Мен оқушы-мын.	I. Біз отыр-мыз. — Біз оқушы-мыз.
II. Сен отыр-сың. — Сен оқушы-сың. Сіз отыр-сыз. — Сіз отыр-сыз.	II. Сендер отыр-сындар. — Сендер – оқушы-сындар. Сіздер отыр-сыздар. — Сіздер оқушы-сыздар.

III. Ол отыр.
— Ол — оқушы.

III. Олар отыр.
— Олар — оқушы.

В I лице ед.ч. к основе слова прибавляются окончания **-мын/-мін, -бын/бін, -пын/пін**, а во мн.ч. **-мыз/-міз, -быз/біз, -пыз/піз** в зависимости от того, на какой звук оканчивается основа слова. См. таблицу.

Лицо (жақ)	Един. число — жекеше	Лицо (жақ)	Множ. число — көпше
1. Мен	-мын, -бын, -пын -мін, -бін, -пін	1. Біз	-мыз, -быз, -пыз -міз, -біз, -піз
2. Сен Сіз	-сың, -сің, -сыз, -сіз	2. Сендер Сіздер	-сыңдар, -сіндер -сыздар, -сіздер
3. Ол	Совпадает с осно- вой слова.	3. Олар	Совпадает с основой слова.

Отрицательная форма сказуемости имен образуется с помощью служебного слова **емес**, которое принимает форму сказуемости.

Мен ақылды емеспін

Біз ақылды емеспіз

Сен ақылды емессің

Сендер ақылды емессіндер

Сіз ақылды емессіз

Сіздер ақылды емессіздер

Ол ақылды емес

Олар ақылды емес

Жіктік жалғау (аффиксы лица)

Именные части речи принимают такие же личные окончания, как и глагол, могут выступать в предложении в функции сказуемого.

Зат есімдер: студент, заңгер, ғалым, т.б.

Жекеше

Мен	студентпін,	заңгермін,	ғалыммын.
Сен	студентсің,	заңгерсің,	ғалымсың.
Сіз	студентсіз,	заңгерсіз,	ғалымсыз.
Ол	студент,	заңгер,	ғалым.

Көпше

Біз	студентпіз,	заңгерміз,	ғалымбыз.
-----	-------------	------------	-----------

Сендер	студентсіңдер,	заңгерсіңдер,	ғалымсыңдар.
Сіздер	студентсіздер,	заңгерсіздер,	ғалымсыздар.
Олар	студенттер,	заңгерлер,	ғалымдар.

Сын есімдер: кінәлі, айлалы.

Жекеше

Мен	кінәлі-мін,	айлалы-мын.
Сен	кінәлі-сің,	айлалы-сың.
Сіз	кінәлі-сіз,	айлалы-сыз.
Ол	кінәлі,	айлалы.

Көпше

Біз	кінәлі-міз,	айлалы-мыз.
Сендер	кінәлі-сіндер,	айлалы-сыңдар.
Сіздер	кінәлі-сіздер,	айлалы-сыздар.
Олар	кінәлі,	айлалы.

Реттік сан есімдер: бесінші, алтыншы, т.б.

Жекеше

Мен	бесінші-мін,	алтыншы-мын.
Сен	бесінші-сің,	алтыншы-сың.
Сіз	бесінші-сіз,	алтыншы-сыз.
Ол	бесінші,	алтыншы.

Көпше

Біз	бесінші-міз,	алтыншы-мыз.
Сендер	бесінші-сіндер,	алтыншы-сыңдар.
Сіздер	бесінші-сіздер,	алтыншы-сыздар.
Олар	бесінші,	алтыншы.

Сұрау есімдіктер: қалай, кім, т.б.

Жекеше

Мен	қалай-мын,	кім-мін.
Сен	қалай-сың,	кім-сің.
Сіз	қалай-сыз,	кім-сіз.
Ол	қалай,	кім.

Көпше

Біз	қалай-мыз,	кім-біз.
-----	------------	----------

Сендер қалай-сыңдар,	кім-сіндер.
Сіздер қалай-сыздар,	кім-сіздер.
Олар қалай,	кім-дер.

Үстеу: бірге

Жекеше	Көпше
Мен бірге-мін,	Біз бірге-міз.
Сен бірге-сің,	Сендер бірге-сіндер.
Сіз бірге-сіз,	Сіздер бірге-сіздер.
Ол бірге,	Олар бірге.

Запомните! Есте сақтаңыз!

Вопросительные предложения содержат вопросительные частицы **ма, ме, ба, бе, па, пе**. Они соответствуют русской частице **ли**. После слов, оканчивающихся на гласные или на **р, л, й, у**, употребляется **ма** или **ме**. Мысалы: *бала ма?* (мальчик ли?), *терезе ме?* (окно ли?).

После слов, оканчивающихся на звонкие согласные или на **м, н, ң**, употребляется **ба** или **бе**. Мысалы: *қағаз ба?* (бумага ли?), *сөйледің бе?* (говорил ли?).

После слов, оканчивающихся на глухие согласные или на **б, в, г, д**, употребляется **па** или **пе**. Мысалы: *орындық па?* (стул ли?), *мектеп пе?* (школа ли?).

Задание 1. Уточните с помощью вопросов следующую информацию.

Тапсырма 1. Сұрақтың көмегімен мәліметтерді анықтаңыз.

Үлгі: Сырғабай Дүйсенбекұлы компанияның президенті ме?
 Сырғабай Дүйсенбекұлы үлкен компанияның президенті.
 Клара Жакыпқызы мейрамхананың бастығы.

Сәуле оқытушы.

Гүлнар хатшы.

Диас заңгер.

Жандос Сабырұлы тергеуші.

Талсырма 2. Жіктік жалғаудың 1, 2, 3 жағының жекеше, көпше түрін мамандыққа байланысты сөздерге жалғаңыз. Қандай түбірлерде өзгерістер болатынын түсіндіріңіздер.

[illegible]

Тапсырма 3. Серігіңіздің мамандығын анықтаңыз.

Көшір, сен (оқушы) _____ ?

Сендер { жас... сондықтан. тату... сондықтан.
ақыл... болашақтарың. Біз { ұйымшыл... бәрін.
білім.. жарқын. білгір... } жеңеміз.

Современный Гуманитарный Университет

Тапсырма 4. Берілген сөздерді сөз таптарына бөліп жазыңыз.

Қалайсың, отырсыңдар, ақылдысың, татумыз, дәрігерсіздер, бесіншімін, біреусің, алтаумыз, студентсіңдер, ойлаймыз, бақыттымыз, оқушысың, жүрсін, өзіңсің.

зат есім	сын есім	сан есім	есімдік	етістік

Задание 5. Допишите аффиксы лица.

— **Тапсырма 5. Жіктік жалғауды қойып жазыңыз.**

Типовые конструкции

Мен { дәрігер
кәсіпкер
ұшқыш } боламын. Сен { жұмысшы
ғарышкер
банкир } боласың.

Сіз { оқытушы
есепші
бастық } боласыз.

Задание 6. Составьте небольшой рассказ на тему “Моя будущая профессия”.

Тапсырма 6. “Менің болашақ мамандығым” тақырыбына әңгіме құрастырыңыз.

Задание 7. Прибавьте аффиксы лица и переведите на русский язык.

Тапсырма 7. Жіктік жалғауларды қосып, орыс тіліне аударыңыздар.

Мен.....

Біз.....

Сен.....

Сендер.....

Ол.....

Олар.....

Мен заң институтының студенті..... Біз болашақ заңгер..... Мақсат оқу залында отыр..... Мен досымнан екі жас кіші..... Сен кім.... ? Сен де студент.... бе?

Задание 8. Ответьте согласием на следующие просьбы.

Тапсырма 8. Төмендегі өтінішке келісіммен жауап беріңіз.

Үлгі: Сендер бірінші курстың студентісіңдер, сондықтан түсінбегендеріңді ұялмай сұраңдар.

— Иә, біз бірінші курстың студентіміз, сондықтан түсінбегенімізді ұялмай сұраймыз.

Сендер болашақ заңгерсіңдер, көп білгілерің келсе тек оқулықпен

шектелмендерші. Сіз кінәлісіз, кінәңізді мойындаңыз. Мен бесіншімін, сен алтыншы бол. Мен кіммін, сен кімсің, соны ойлан. Сен жалғыз куәгерсің, сондықтан барлық шындықты айт.

. . .

Отрицательная форма образуется путем прибавления аффиксов лица в 1 и 2 лице единственного и множественного числа к отрицанию **емес**.

Мысалы: Сен жазушысың. – Сен жазушы емессің.

. . .

Задание 9. Ответьте отрицательно на утверждения.

Тапсырма 9. Теріс жауап беріңіздер.

Сен қатарда үшіншісің. Мен білгішпін. Біз Маратқа көршіміз. Сендер жассындар. Мен сенімен біргемін.

■ День 5

Аффиксы падежей Септіктердің жалғаулары

Атау, Ілік септік

В казахском языке аффиксы падежей для единственного и множественного числа одинаковы, так как во множественном числе прибавляется аффикс множественного числа, при этом аффикс падежей не меняется: *бала + ға (ребенку), бала + лар + ға* (детям). Поэтому аффиксы падежей не имеют такого огромного разнообразия, как например, в русском языке.

Атау септік

Сұрағы: – кім? не?

Қосымшасы жоқ.

Атау септік сөз сөйлемде
бастауыш болады.

Асан инженер.

Кім инженер?

Кім келді?

(Кто пришел?)

Именительный падеж

Вопросы: **кто? что?** Аффикса нет.

Слово в именительном падеже в предложении выступает в функции подлежащего (субъекта).

(Кто инженер?)

Ол келді.

Слова в атау септік обычно употребляются с союзами (септеуліктер).

үшін – для
арқылы – через

туралы
жөнінде
жайында

} О

секілді
іспетті
төрізді

} кажется

қалай-егермен

қалай

қалайын

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

Например. Мысалы:

Мен оның жағдайын (не?) (кім?)

{ хат
көрішім
біреу
телефон
Асқар }

арқылы білдім.

Оқытушының (не?)

{ өмір
достар
махаббат
болашақ }

туралы әңгімелері өте қызық.

Әрине (не?)

{ өмір
достар
махаббат
болашақ }

жайында сөйлескен өте қызық.

Меніңше, сөйлеп тұрған(кім?)

{ әртіс
диктор
студент }

секілді.

Тег-бейро

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

11-11-20

Родительный падеж. Ілік септік

Сөздің соңғы дыбысы Последний звук слова	Жалғауы Аффикс	Мағынасы Семантика	Сұрақтары Вопросы
Дауысты жәнс м, н, н дыбыстарынан соң	-ның, -нің: бала + ның, өзен + нің	Меншікті заттың иесі Обладатель	Кімнің? (чей? чья? чье?)
Ұяң және р, й дыбыстарынан соң	-дың, -дін: қыз + дың, күз + дін		Ненің? (чего? от чего?)
Қатаң дыбыстардан соң	-тың, -тің: сабақ + тың, мектеп + тің		

Ілік септік қосымшасыз да
қолданылады:

Родительный падеж употребляется
без аффикса:

Ауыл малы // ауылдың малы, қала адамы // қаланың адамы.

Ілік септік выражаает принадлежность или отношение одного предмета к другому, поэтому постоянно требует после себя употребления слова в форме принадлежности и всегда выступает в значении определения.

Мысалы: колледж^{дін}
 Например: институт^{тың} } студенті (студенттері)
 техникум^{ның}
 мектеп^{тің} } оқушысы (оқушылары)
 лицей^{дін}
 гимназия^{ның}

Задание 1. Следующие предложения постепенно усложняйте по образцу.

Тапсырма 1. Мына сөйлемдерді біртіндеп күрделендіріңіз.

- Үлгі: 1. Құрбым келді.
 2. Менің құрбым студент.
 3. Менің құрбым институттың студенті.
 4. Менің құрбым заң институтының студенті.
 5. Менің құрбым заң институтының үлгілі студенті.
 6. Менің құрбым заң университетінің мақтанышы.
 7. Менің құрбымның заң институтының мақтанышы болғанына қуанамын.

Атамен ақылдас. Отбасының татулығы. Қызының оқуы. Үйдің көркі. Мен сыйлаған.

Служебные имена Көмекші есімдер

Көмекші есімдер мыналар:

алды — перед	арқасы — спина	төбесі — вершина
арғы — сзади	арасы — между	бойы — вдоль
асты — низ	ортасы — середина	сырты — за
үсті — верх	іші — внутри	қасы — около
жаны — бок	жағалауы — берег	басы — начало
беті — лицо	тұсы — около	

Көмекші есім ілік септіктегі дербес сөзге тіркесіп қолданылады (служебные имена употребляются только в сочетании со знаменательными словами в родительном падеже):

үйдің алдына — перед домом, үйдің арты — за домом,
 столдың астында — под столом, столдың үстінде — на столе,
 өзеннің бойы — вдоль реки, ауылдың маңы — около села,
 құдықтын басы — у колодца, үйдің қасы — около (у) дома,
 қаланың сырты — за городом, өзеннің жағасы — берег реки,

тесті
 десті (септік) - 80
 ұшын - ради, дия
 арқалы - через
 туралы - об.
 қасына - берег, около
 жанына - перед
 дос - друг
 артында - за
 жай - дорога
 сырты - около
 аласы - унасы
 тамасы - унасы

үйдің жаны – около дома, үйдің арасы – между домами,
қыстың ортасы – середина зимы, таудың төбесі – вершина горы,
стадионның түсы – около (возле) стадиона.

Задание 2. Прочитайте. Переведите на русский язык.

Тапсырма 2. Оқыңыз. Орысшаға аударыңыз.

Үйдің қасында дүкен бар. Біздің үйдің жанында мейрамхана бар. Үйдің алдында, артында биік ағаштар өсіп тұр. Болаттың пәтерінің астында тіс емханасы орналасқан. Таудың төбесінде қар жатыр.

Задание 3. Восстановив рассказ, вы узнаете обстановку в моей комнате.

Тапсырма 3. Әңгімені толықтырсаңыз менің бөлmemнің қалай жиналғанын білесіз.

Кіре берісте бөлmem бұрышында жасанды гүл тұр. Оң жағында мен жазу үстелім тұр. Үстелім кітаптарым, дәптерлерім жатыр. Үстел жанында теледидар және музыкалық аппаратура орналасқан. Сол жақта төсегім бар. Төсегім жұмсақ ойыншықтар жатыр. Жұмсақ ойыншықтар маған аю ұнайды. Терезе әдемі пердесі күн түсірмейді. Бөлmem өзіме өте ұнайды.

Сөздік: жасанды гүл – искусственный цветок
жазу үстелі – письменный стол
төсек – постель
жұмсақ ойыншықтар – мягкие игрушки
перде – шторы
ұнайды – нравится

Задание 4. Определите принадлежность предметов, изображенных на картинках.

УРОК 5

День 1

Барыс септік (дательно-направительный падеж)

септегі - есімдігі

нің - есім.

септеуі - есімдігі

Вопросы: Кімге? (Кому?), Неге? (Чему?), Қайда? (Куда?).

Барыс <u>септік</u>	I. Конечный звук слова: глас- ный или н, ң, м, ж, р, л, й	II. Конечный звук слова: к, п, с, т, ф, ш, қ, б, в, ғ, д
(дательно- направитель- ный <u>падеж</u>)	-ға -ге	-қа -ке.

Кімге?

Марат
Қанат
Жанат
Саят

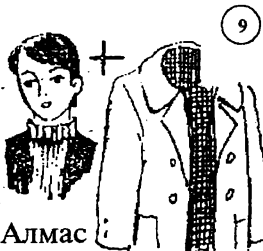
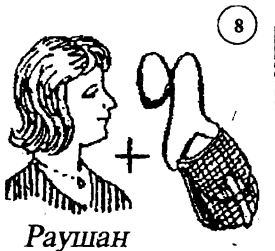
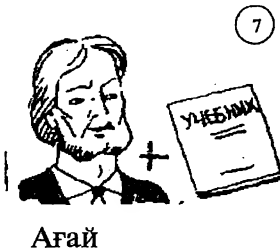
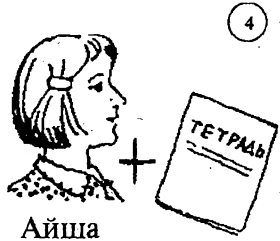
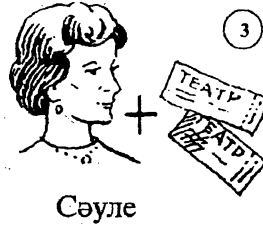
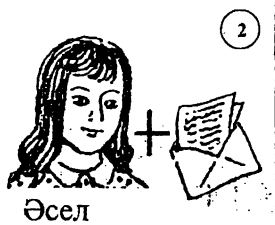
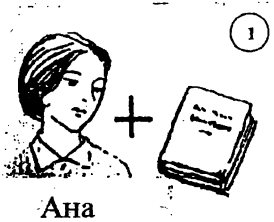
қа айттым

Незира

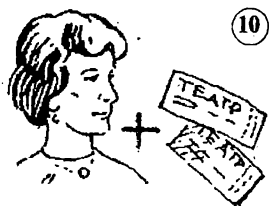
студент
Әсет
Бекет
Сәбит

ке көрсеттім

Орыкул

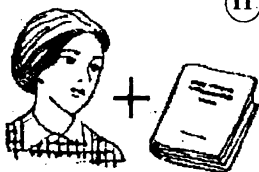

бет-ерекше

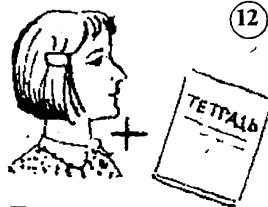
Төте

10

Апай

11

Гулдария

12

Күлімхан
Шырынхан
Мәриям

ға кездестім

Сәуле
Андрей
Сәрсенкүл

ге қарадым

Неге?

троллейбус
автобус
ұшақ
қайық

қа отырдым

сүт
жидек
жеміс
көкөніс

ке бардым

Қайда?

мұражай
театр
саяжай
базар

ға бардым

үйге
көрмеге
дукен

келдім

Объектілік сөз тіркесі

Барыс септіктегі сөз + етістік
Существительное в Б.с. + глагол

Объективные словосочетания

қалаға бар
студентке бер

В казахском языке слова с аффиксами **-ға/-ге, -қа/-ке** имеют следующие значения:

- 1) лица или предмета, к которому направлено действие: Мақсат-**қа** бер. — Дай Мақсату.
- 2) направление действия: Астана-**ға**. — В Астану. Қала-**ға**. — В город.
- 3) цель действия: кітап алуға — за книгой.

Задание 1. Закончите предложения по приведенным образцам и переведите на русский язык.

Тапсырма 1. Берілген үлгі бойынша сөйлемдерді аяқтаңыз. Орыс тіліне аударыңыз.

а) кімге? (кому?)

I. Мен Андрейге бара жатырмын. (Я иду к Андрею.)

II. Сен _____

Сіз _____

III. Ол _____

I. Біз студенттерге айтып тұрмыз (Мы говорим студентам.)

II. Сендер _____

Сіздер _____

III. Олар _____

ә) қайда? (куда?)

I. Мен үйге хат жазып отырмын. (Я пишу письмо домой.)

II. Сен _____

Сіз _____

III. Ол _____

I. Біз кітапханаға барып жүрміз. (Мы ходим в библиотеку.)

II. Сендер _____

Сіздер _____

III. Олар _____

б) неге? (зачем?)

I. Мен су ішуге бара жатырмын. (Я иду пить воду.)

II. Сен _____

Сіз _____

III. Ол _____

I. Біз балаларға бара жатырмыз. (Мы идем за ребенком.)

II. Сендер _____

Сіздер _____

III. Олар _____

Запомните! Есте сақта!

бару — идти туда

келу — идти сюда

апару алып бару — относить
өкелу алып келу — приносить

✓ Задание 2. Переведите на казахский язык.
Тапсырма 2. Қазақ тіліне аударыңыз.

в Атырау Атырауда за мелом _____
в Омск Омскте к дедушке _____
к студенту Студентке Сара жайғарған к озеру _____
за стулом ойындықтар артында к Асетке Сара жайғарған
на этаж IV кабатқа за учебником _____
в аул аула чтобы отдохнуть _____

поехать в Атырау Атырауға
прийти за мелом Барға келдім
приехать в Омск Омскте
приехать к дедушке амата кесеру
подойти к студенту Студентке Сара жайғарған
идти к озеру Көле-өзере.
пойти за стулом ойындықтарға бару
звонить Асету Асетке
подняться на этаж _____
подняться за учебником _____
приехать в аул аула
уехать, чтобы отдохнуть _____

Летом я поеду в Атырау ға мен

Он первый раз приехал в Омск.

Ей надо было подняться на этаж выше.

Я давно хотел приехать в аул.

Сара пошла за стулом.

Бару -
-пойти

дамалы -
-отдохнуть

Ученик пришел за мелом.

Марат на каникулах поедет к дедушке.

Я решила позвонить Асету.

Родители уехали отдыхать.

- ✓ **Задание 3. Добавьте необходимый вариант аффикса: -ка, -ке, -ға, -ге.**
Тапсырма 3. Жалғаудың қажеттісін қойып жазыңыз.

Университетке, институтқа, деканатқа, дәрісханаға бөлмеге,
дәлізге, пәтерге, клубқа, оқытушықа, дискотекаға, театрға,
кездесуге, қыдыруға, мейрамханаға_____.

- Задание 4. Следующие предложения постепенно усложняйте по образцу.**
Тапсырма 4. Мына сөйлемдерді біртіндеп күрделендіріңіздер.

Үлгі: Ағам келді. Менің ағам келді. Менің ағам Алматыға келді.
Менің ағам Алматыға біздің үйге келді. Менің ағам біздің
үйге қазір келді. Менің ағам біздің үйге демалуға келді. Менің
ағам біздің үйге ет әкелді. Менің ағам біздің үйге жас ет
әкелді. Менің ағам біздің үйге жас ет әкелді.

Досым өлең оқыды. Күрбым іс сапарына келді. Ағам институтта оқиды.
Әртістермен кездесу болды.

. . .

-а -е после окончания притяжательной формы I-II лица единственного числа:

ағам-а (к моему брату), анам-а (к моей маме),
әкем-е (к моему отцу),
сіңлім-е (к моей сестренке);

-на -не после притяжательной формы III лица един. и множ. числа:

ағасы-на (к его брату), анасы-на (к его матери),
әкесі-не (к его отцу), сіңлісі-не (к ее сестренке).

. . .

- Задание 5. Выделенные слова замените подходящими по смыслу словами и**

переведите предложения.

Тапсырма 5. Белгіленген сөздерді мағынасы тура келетін сөздерге ауыстырыңыз. Сөйлемдерді орыс тіліне аударыңыз

Асқар к брату барды. Марат Гүлнаре гүл сыйлады. Айгүл отцу кітап оқып берді. Маржан отдыхать кетті. Тоғжан маме помогает. Салтанат за мелом кетті. Әжем к врачу келді. Әсет дәріге кетті.

Задание 6. Переведите диалог.

Тапсырма 6. Диалогты аударыңыз.

- Сәлеметсіз бе? *Здравствуйте*
- Амансыз ба?
- Қалаға бірінші рет келіп едім, маған жөн сйлтеп жіберіңізші.
- Жарайды сұрай ғой.
- Заң университетіне бару үшін қандай көлікке отырсам болады?
- Заң университетіне бару үшін 5 троллейбусқа отырыңыз.
- Орбитаға дейін троллейбус бара ма?
- Жок, Орбитаға дейін трамвай, автобустар барады.
- Көмегіңізге, көп рахмет!

Существительное в Барыс септік требует после себя употребление послелогов **дейін, шейін**

Мысалы: үйге шейін (до дома), мектепке дейін (до школы).

Поговорим! Сөйлесейік!

- Университет үйіңе жақын ба?
- Университет расположен близко от твоего дома?
- Жоқ, Университет үйіме алыс.
- Нет, университет далеко от моего дома.
- Университетке дейін немен барасың?
- На чем доехать до университета?
- Университетке дейін автобуспен барамын.
- Я доезжаю до университета на автобусе.

Запомните! Есте сақтаныз!

Мен – маған (мне)	Біз – бізге (нам)
Сен – саған (тебе)	Сендер – сендерге (вам)
Сіз – сізге (Ваш)	Сіздер – сіздерге (Ваш)
Ол – оған (ему, ей)	Олар – оларға (им)

✓ **Задание 7. Переведите на русский язык.**

Тапсырма 7. Орысшаға аударыңыз.

- 1) Маған кітап сыйлады.

Мне книга

- 2) Сізге шақыру қағазын берді.

Вам

- 3) Бақытжанға сөлем айт.

4) Сен ертең қалаға барасың ба?

- 5) Сіздерге қонаққа барамыз.

6) Көлге шомыламыз.

...

Значение долженствования, необходимости в казахском языке выражается при помощи сочетания имени и действия со словом **КЕРЕК**.
Мысалы: оқу – учиться, учение, жазу – писать, письмо; оқу керек – надо учиться, жазу керек – нужно написать.

Имя действия в казахском языке так же, как и имя существительное, принимает личные окончания притяжательной формы. Например: баруым

Современный Гуманитарный Университет

керек — мнe надо ийти, баруы керек — ему надо ийти.

Задание 8.

Тапсырма 8.

Игра “Прием на работу” Ойын “Жұмысқа қабылдау”

Ход игры: играющие делятся на группы. Каждая группа должна решить, кого выбрать на вакантное место. Обсужаются 4 заявления. Ведущий каждой группы объясняет выбор. На основе сопоставления предложений дискуссии всеми играющими принимается окончательное решение.

■ День 2

Табыс септік (винительный падеж)

Табыс септік	I. Конечный звук слова: гласный	II. Конечный звук слова: з, ж, н, ң, л, м, у, й	III. Конечный звук слова: к, қ, п, с, ф, ш, б, в, г, д	Мағына Семантика
Кімді? (кого?) нені? (что?)	-ны -ні	-ды -ді	-ты -ті	Кімдідің объектісі (объект действия)

Объектілік сөз тіркесі:

табыс септіктегі сөз + етістік

Слово в винительном

падеже + глагол

Кімді?

Мен (кімді?)
(кого?)

{
анамды
әкемді
күрбымды
ағамды
}

жақсы көремін.
(люблю)

Нені?

Мамам $\left\{ \begin{array}{l} \text{терезе-ні} \\ \text{қакпа-ны} \\ \text{бөлме-ні} \end{array} \right\}$ ашты.

Нені?

Досым $\left\{ \begin{array}{l} \text{есікті} \\ \text{кітапты} \\ \text{дүкенді} \end{array} \right\}$ жапты.

Табыс септік соответствует русскому винительному падежу без предлога и в предложении является прямым дополнением.

Примечание: Слово в табыс септік — прямое дополнение (нарицательные имена) и находится непосредственно перед сказуемым, то оно может и не принимать окончания. Например: Мен газет оқып отырмын. (Я читаю газету.) — Газетті мен оқып отырмын.

Задание 1. Напишите предложения, заменяя вопросы словами в винительном падеже.

Тапсырма 1. Сөйлемдегі сұрақтың орнына табыс септіктегі сөзді тауып қойып, сөйлемдерді жазыңыз.

Даурия нені жақсы көреді? Нүргүл кімді кездестірді? Бүгін біз кімді тыңдаймыз? Жанар мерекеге не киіпті? Хайуанаттар паркінде нені көрдік?

✓ **Задание 2.** Дополните предложения нужными словами. Озаглавьте текст.
Тапсырма 2. Қажетті сөздерді қойып, сөйлемді толықтырыңыз. Мәтінге ат қойыңыз.

Сөздер: желдеткішті — форточку, таңертеңгі асты — завтрак, дене шынықтыруды — зарядку, сабаққа — на урок, кешке — вечером.

Таңертең тұрып ашу керек. жасау керек.
..... ішу керек. жинау керек.
дайындалу керек. бару керек. демалу керек.

• • •

Не забудь! Ұмытпа!

Үйден шығарда тексер!

1. Теледидарды өшірдің бе?
2. Газды өшірдің бе?
3. Электр жарығын тексер?
4. Кілітті алдың ба?

Аффикс **-н** употребляется после аффикса принадлежности 3-го лица с окончанием **-сы, -сі, -ы, -і**.

★ **Задание 3. Прочитайте, спишите предложения. Переведите на русский язык.**

Тапсырма 3. Сөйлемді оқындар, көшіріп жазындар. Орысшаға аударыңыз.

Әкем елін сағынды. Ол баласын сағынды. Әкем машинасын інісіне сыйлады. Көршіміз үйін салып болды. Әпкем құрбысын шығарып салды. Інім досын күтіп отыр.

Задание 4. Исправьте в подчеркнутых словах “опечатки”.

Тапсырма 4. Асты сызылған сөздердің қатесін табыңыздар.

Көшеде Ақылбайдың баламды көрдім. Мен әншіде тыңдадым. Театрда ұстазыңның көрдім. Үлкенге сыйлау керек. Темекі тартпау керек.

Задание 5. Куда необходимо поставить данные предметы?

Тапсырма 5. Нені қайда қою керек?

День 3

Шығыс септік (исходный падеж)

Вопросы: Кімнен? (от кого?), Неден? (от чего?), Қайдан?(откуда?).

Шығыс септік (исходный падеж)	I. Конечный звук слова: гласный или з, ж, р, л, й	II. Конечный звук слова: н, н, м	III. Конечный звук слова: к, п, с, т, ф, ш, қ, б, в, г, д
	-дан -ден	-нан <u>-нен</u>	-тан -тен

Объектілік сөз тіркесі:
шығыс септігіндегі сөз + етістік

Объектное словосочетание:
слово в исход. падеже + глагол

Қайдан келе жатырмын?

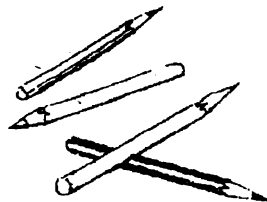
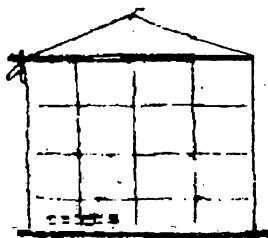
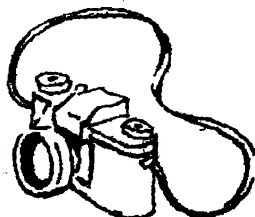
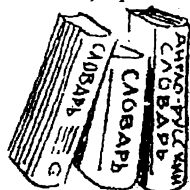
базар	} дан	үйі	} нен	университет	} тен
ауыл		көлі		мектеп	
қала		өзені		мешіт	

Шығыс септік обозначает:

1. Исходный пункт действия. Мысалы: Біз университеттен келдік. Сендер ауылдан келдіңдер. Марат мұражайдан келді.
2. Материал, из которого сделан предмет. Мысалы: Үй кірпіштен салынған. Нан ұннан пісіріледі.
3. С какого времени происходит действие (кешеден, бытырлан, таңнан).

✓ Задание 1. Прибавьте аффиксы -нан/-нен к следующим словам и переведите на русский язык.

Тапсырма 1. Берілген сөздерге -нан/-нен жалғауларын жалғап, орысшаға

аударыңыз.

аудан.....	досым.....	
мұғалім.....	қарындасым.....	
кілем.....	көршім.....	
Хасен.....	шаң.....	
отбасым.....	таң.....	
сіңлім.....	інісі.....	

Задание 2. Переведите на казахский язык, прочитайте перевод.

Тапсырма 2. Қазақшаға аударыңыз, аударманы оқып шығыңыз.

от друга	из города
от подруги	от врача
из воды	с Медео
от моего друга	с горы
из комнаты	от Жанны

Задание 3. Вместо вопросов вставьте нужные слова.

Тапсырма 3. Сұрақтың орнына керекті сөздерді қойыңыз.

Бақытжан (қайдан?) _____ келе жатыр. Мен сені (қашаннан?)
_____ бері күтіп тұрмын. (Қайдан?) _____ қонақтар келді.
Үй (неден?) _____ жасалған. (Қашаннан?) _____ бері
дайындалдым.

. . .

Глаголы келу (идти сюда), әкелу, алып келу (приносить) в сложном настоящем времени принимают аффикс деепричастия **-а, -е**, сочетаясь в данном случае с глаголом **жатыр**.

. . .

Задание 4. Вместо точек вставьте глаголы келу, әкелу.

Тапсырма 4. Нүктенің орнына келу, әкелу етістіктерін қойып жазыңыз.

Мамам жатыр. Ол жеміс, көкөніс жатыр. Ағам
кітапханадан жатыр. Досым Мәскеуден жатыр. Досым
Мәскеуден сыйлық жатыр.

✓ Задание 5. Вставьте вместо точек подходящие аффиксы. Переведите на русский язык.

Тапсырма 5. Көп нүктенің орнына жалғау қойып жазыңыз. Орысшаға аударыңыз.

Жаңыл театр ~~тен~~ бара жатыр. _____

Ақбаян үй ~~кен~~ келе жатыр. _____

Бақытжан мектеп ~~тен~~ бара жатыр. _____

Депутат мәжіліс ~~кен~~ бара жатыр. _____

Өкем өкімшілік ~~кен~~ келе жатыр. _____

Еркебұлан жаттығу..... бара жатыр. _____

Задание 6. По этому образцу поговорите друг с другом.

Тапсырма 6. Осы үлгі бойынша бір-біріңізбен әңгімелесіңіздер.

Поговорим! Сөйлесейік!

- Сәлеметсіз бе, Құрбым!
- Аман ба!
- Қайдан келе жатырсың?
- Шымкенттен, қызымның үйінен.
- Өзің қайдан келе жатырсың?
- Іс сапарынан, Мәскеуден.
- Қош бол!
- Сау бол!

. . .

Сушественные в Шығыс септік требуют после себя употребление послелогов *кейін, соң*. Мысалы: жиналыстан кейін после собрания, сабақтан соң после урока.

Мысалы:

- 1) — Несіпхан, сабақтан соң қайда барасың?
— Сабақтан соң Гүлболаттың үйіне барамын.
- 2) — Куаныш, институттан кейін Кентауға барайық.
— Еркебұлан, әрине менде солай ойлаймын.
— Кентауды біздің бала кезіміздегі қалпына келтірсек. Қандай тамаша болар еді!
- 3) — Гүлдария, жиналыстан соң демалуға барайық.
— Қарлығаш, демалуға қайда баруға болады?
— Әрине, паркке.

. . .

Задание 7. Следующие предложения постепенно усложняйте по образцу.
Тапсырма 7. Мына сөйлемдерді біртіндеп күрделендіріңдер.

Үлгі: Ботагөз келді. Ботагөз Ақтөбеден келді.
Ботагөз үйдің шаруасынан демалуға келді.
Ботагөз демалуға құрбысының үйіне келді.
Ботагөзді бес жылдан бері көрмегенбіз.

1. Жаңыл үйінен келді.
2. Әділ университеттен келді.
3. Мақсат бөлмеге кірді.
4. Өртістер келді.

Задание 8. 1) Вы встретили девушку и хотите с ней познакомиться. Спросите, как ее зовут, где она живет; узнайте, учится она или работает. Скажите, что очень рады с ней познакомиться.
2) Сегодня воскресенье. Спросите друга: куда и с кем он пойдет сегодня; как он хочет провести время в воскресенье; когда он придет домой?

Задание 9. Соедините по смыслу слова из левой и правой колонок и переведите получившиеся словосочетания.

Тапсырма 9. Оң жақ бағанадағы сөздер мен сол жақ бағанадағы сөздерді тіркестіріп, жасалған сөз тіркестерін аударыңыз.

ауылдан келген	білгенмін
кірпіштен салынған	шықты
былтырдан бері	оралды
демалыстан	сұрады
мұғалімнен	естідім
бөлмеден	үй
деканаттан	қонақ

Игра “Человек рассеяный”
Ойын “Аланғасар адам”

Поправьте собеседника, который комментирует свои действия или какие-то события и все путает.

Игра “Ищем наблюдательных”
Ойын “Байқампаз адам іздейміз”

Проверьте, внимательны ли вы? Скажите, какие предметы окружают

вас? Сколько их, где они расположены?

Подтвердите, что высказывания собеседника соответствуют действительности (или не соответствуют).

■ День 4

Жатыс септік (местный падеж)

Вопросы: Кімде? (у кого?), Неде? (в чем? на чем?), Қайда? (где?).

Жатыс септік (местный падеж)	I. Конечный звук слова: гласный или н, □, м, ж, р, л, й	II. Конечный звук слова: к, п, с, т, ф, ш, ө, б, в, г, д
	-да -де	-та -те

В казахском языке **Жатыс септік** обозначает:

- 1) Место нахождения лица или предмета, отвечает на вопросы Кімде? (у кого?), Неде? (где?), Қайда? (где?).

Мақсат { техникумда
колледжде
институтта
университетте. } оқиды

Кітаптарым { Мәлікте
ағамда
досымда
Сарада }

- 2) Время действия. Отвечает на вопрос Қашан? (когда?)

Концерт { сағат алтыда
түсте
сенбіде } басталады.

- 3) Возраст человека. Отвечает на вопрос Нешеде?

Әкемнің жасы { алпыста
қырықта
сексенде }

✓ Задание 1. Образуйте форму местного падежа и переведите на русский язык.
 Тапсырма 1. Жатыс септікке қойып жазындар, орысшаға аударындар.

кино. де _____
 қонақ. та _____
 мұражай. ға _____
 педагог. ға _____
 институт. та _____
 бала. ға _____
 цирк. ға _____
 дос. ға _____

Задание 2. Соедините по смыслу слова из левой и правой колонок и переведите получившиеся словосочетания.

Тапсырма 2. Он бағанадағы сөздерді сол бағанадағы сөздерге тіркестіріп, сөз тіркестерін аударындар.

Інім ауруханада	тұрмыз
Атам ауылда	тұрады
Әріптесім жиналыста	жүр
Мен қалада	тұрамын
Студент дәрісханада	жатыр
Мамам базарда	отыр
Әкем саяжайда	жүр
Біз далада	отыр

Задание 3. Прочитайте минитексты, переведите на русский язык.

Тапсырма 3. Берілген шағын мәтіндерді, орысшаға аударыңыз.

1) Мен қалада тұрамын. Қалада тұру өте қолайлы. Қалада театрға, мұражайға, концертке барып тұрасың. Маған ауылда тұрған ұнайды. Ініме тауда демалған қатты ұнайды.

Сөздік: мұражай — музей

қолайлы — удобно
 ұнайды — нравится

- 2) Нан, шұжық, айран, сүт азық-түлік дүкенінде сатады. Киім кешектер сауда орталығында сатылады. Спорт жабдықтары “Батлер спорт” дүкенінде сатылады.

Сөздік: шұжық — колбаса
 азық-түлік — продукты
 киім-кешек — одежда, вещи
 спорт жабдықтары — спортивный инвентарь
 сауда орталығы — торговый центр

. . .

Аффикс -нда, -нде после притяжательного аффикса 3-го лица на -сы, -сі после гласных, -ы, -і — после согласных.

анасы	} -нда	әкесі	} -нде
ағасы		өпкесі	
досы		дүкені	
қаласы		үйі	

. . .

✓ Задание 4. Переведите на казахский язык.

Тапсырма 4. Қазақшаға аударыңыз.

У его брата, у ее матери. В его магазине, в ее машине, у ее подруги, у его друга, у ее соседа.

қос брата, қос анасы, онға дүкен, қос онға
дос.

Задание 5. Закончите данные предложения.

Тапсырма 5. Сөйлемді аяқтаңыз.

Сөздік: елуде, елу бесте, қырық жетіде, қырық бесте, қырық екіде, қырықта.

Атам мен әжем үйде отыр. Атамның жасы Әжемнің

жасы Атам мен әжемнің 6 баласы бар. Үлкен ұлы
 Екінші баласының жасы Үшінші
 баласының жасы Екінші қызының жасы Ең кіші
 қызының жасы

Запомните! Есте сақтаңыз!

дүйсенбі – понедельник	бейсенбі – четверг
сейсенбі – вторник	жұма – пятница
сәрсенбі – среда	сенбі – суббота
	жексенбі – воскресенье

Менің күн тәртібім:

дүйсенбіде	сағ.10-да футбол
бейсенбіде	сағ.12-де компьютер курсы
сейсенбіде	сағ.16-да үйірме
жұмада	сағ.10-да кітапхана
сәрсенбіде	сағ.10-да футбол
сенбі	дискотека
жексенбі	демалам

Задание 6. Расскажите по рисункам, кто где работает?

Тапсырма 6. Сурет бойынша кім қайда жұмыс істейтінін айтыңыз?

Менің атам

Көршім

Мамам

Агам

Задание 7. Перед вами два рисунка одной комнаты. Что изменилось? Скажите, где находятся эти вещи?

Тапсырма 7. Сіздердің алдарыңызда бір бөлменің екі суреті. Не өзгерді? Мына заттар қайда жатқанын айтыңыздаршы!

Задание 8. Переведите и прочитайте предложения.

Тапсырма 8. Сөйлемдерді аударыңыз. Оқыңыз.

Аскар был в библиотеке. Еркебұлан был в театре. Бақытжан был на концерте. Халык был в лингофонном кабинете. Айгерим и Гульдария были в книжном магазине “Жалын”. Мои друзья были на стадионе. Карлыгаш и Жанара были в кафе.

■ День 5

Көмектес септік (инструментальный падеж)

Вопросы: Кіммен? (с кем?), Немен? (с чем?).

Көмектес септік (творительный падеж)	I. Конечный звук слова: гласный или р, л, й, н, м	II. Конечный звук слова: з, ж	III. Конечный звук слова: к, п, с, т, ф, ш, к, б, в, г, д
	-мен	-бен	-пен
Мысалдар:	қалам — мен	қыз — бен	ат — пен

Запомните! Есте сақтаңыз!

Аффикс инструментального падежа не подчиняется закону сингармонизма, имеет только мягкий вариант аффикса.

Объектілік сөз тіркесі

Объектные словосочетания

Көмектес септік + етістік

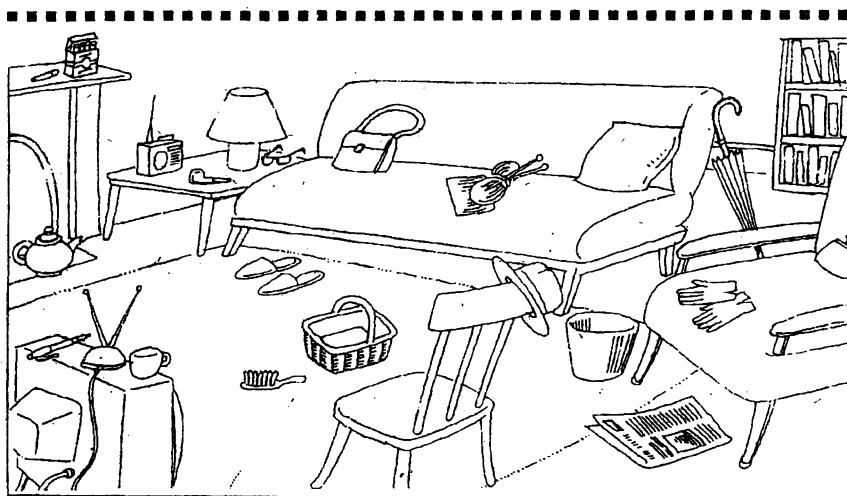
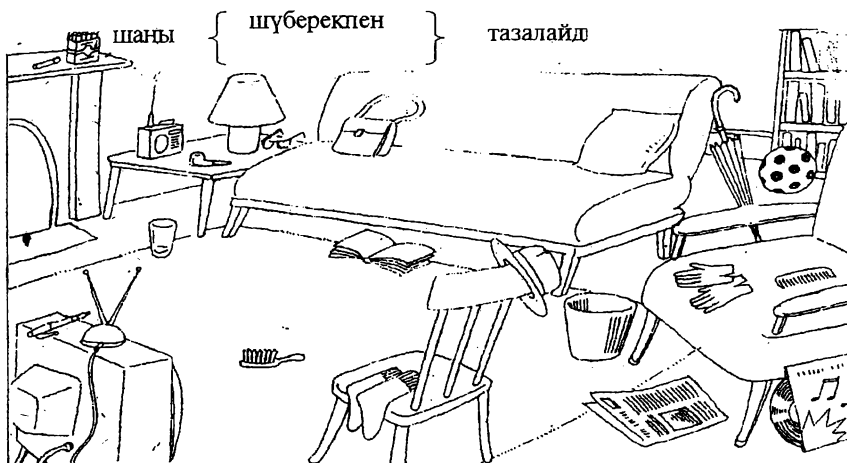
Творит. падеж + глагол

Арманмен кездестім. Кіммен кездестім?

Университетке { троллейбуспен
автобуспен
трамваймен
жеңіл машинамен } келемін.

Көмектес септік используется для обозначения орудия, материала, с помощью которых осуществляется действие, средств передвижения, последовательность действий и параллельные действию моменты.

шайды { сүтпен
қантпен
лимонмен } ішкенді ұнатамын.

шаңсорғышпен

Әкеммен	}	өңгімелестім
анаммен		
кұрбыммен		

Задание 1. Дайте утвердительные и отрицательные ответы на следующие вопросы.

Тапсырма 1. Мына сұрақтарға болымды және болымсыз жауап беріңіз.

- Үлгі: – Сіз оқытушымен кездесесіз бе?
– Иә, мен оқытушымен кездесемін.
– Жоқ, мен оқытушымен кездеспеймін.

Сіз ата анаңызбен тұрасыз ба?

Сіз тамақтануға құрбыңызбен барасыз ба?

Сен Асқармен қыдырасың ба?

Сіз психологпен кеңестіңіз бе?

Ол Мақсатпен өңгімелесті ме?

Задание 2. Скажите, что вы сделали то же самое.

Тапсырма 2. Орындалған істі сізде қайталағаныңыз білдіріңіз.

- Үлгі: Мен автобуспен келдім.
Мен де автобуспен келдім.

Шашымды шампуньмен жудым. Шайды лимонмен ішкенді ұнатады. Мамам шайды қаймақпен ішкенді ұнатамын. Әжеме менімен сөйлескен өте ұнайды.

Личные местоимения получают в инструментальном падеже тот же affix, что и имена существительные. Однако, при стечении двух носовых употребляется соединительный гласный **-ы, -і**, чередующийся по законам сингармонизма.

Ср.: мен мені-мен, сен сені-мен, ол оны-мен; но: сіз сіз-бен, біз біз-бен и т.д. не принимает **-ы, -і**.

* * *

Задание 3. Скажите, каким видом транспорта вам нравится пользоваться?

Тапсырма 3. Айтыңызшы, сізге қандай көлікпен қыдырған ұнайды?

Задание 4. Составьте небольшой рассказ на тему “Поездка”.

Тапсырма 4. “Саяхат” деген тақырыпқа шағын әңгіме құрастыр.

Запомните! Есте сақта!

В казахском языке глаголы *ехать, идти* выражаются глаголом *бару*, а глаголы *приехать, прийти* – глаголом *келу*.

Задание 5. Ответьте на вопросы, используя слова из правого столбика. Ответы запишите.

Тапсырма 5. Оң жақтағы сөздерді пайдамана отырып сұраққа жауап беріңіздер.

1) Қарағандыдан немен келдің?	сабынмен
2) Қолды немен жуалды?	ұшақпен
3) Тақтаға немен жазды?	Ләйлөмен
4) Ботагөз кіммен сөйлесті?	бормен
5) Еденді немен сырлайды?	шүберекпен
6) Тақтаны немен сүртелі?	өжеммен
7) Көйлекті немен тігеді?	сырмен
8) Атаң кіммен келді?	машинамен
9) Нанды немен кестің?	пышақпен

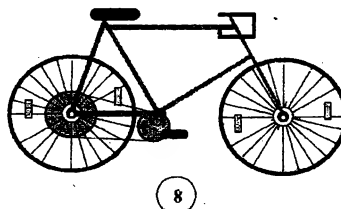
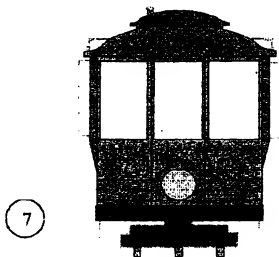
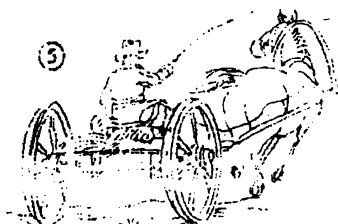
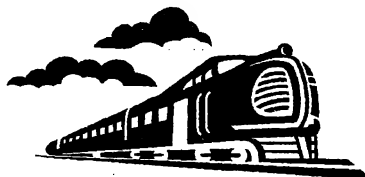
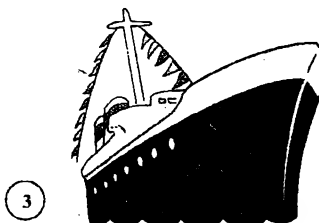
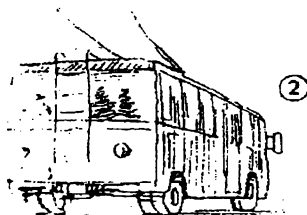
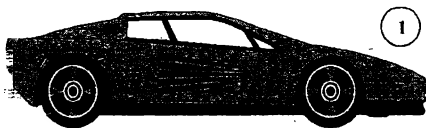
10) Ауылдан немесн келдің?

арбамен

11) Стадионға кіммен барасын?

Оразбен

Тәуелдік жалғаулы зат есімдердің септелу ерекшелігі
Особенности притяжательного склонения существительных

1 – машина, 2 – троллейбус, 3 – кеме, 4 – поезд, 5 – ат арба, 6 – автобус, 7 – трамвай, 8 – велосипед.			
Тәуелдік жалғаулар. Аффиксы притяжательности	Барыс септік жалғауы Аффикс дат. падежа	Табыс септік жалғауы Аффикс вин. падежа	Жатыс септік жалғауы Аффикс мест. падежа
1 ж. -ым, -ім, -м	-а, -е анам-а, өксем-е	-ды, -ді анам-ды, өксем-ді	-да, -де анам-да, өксем-де
2 ж. -ың, -ің, -ң	-а, -е анаң-а, өкең-е	-ды, -ді анаң-ды, өкең-ді	-да, -де анаң-да, өкең-де
3 ж. -ы, -і, -сы, -сі	-на, -не анасы-на, өкесі-не	-н анасы-н, өкесі-н	-нда анасы-нда, өкесі-нде

Менің	{ досыма құрбыма қызыма }	сыйлық берді.
Сенің	{ досыңа құрбына сіндіңе }	қастандық жасады ма?
Оның	{ дүкеніне үйіне кассасына }	ұры түсті.
Мен	{ ауылымды анамды өкемді }	қатты сағындым.
Сен	{ құқығыңды міндетінді заңыңды }	жақсы білесің бе?
Оның	{ кетін ақысын қарызын }	қайтару үшін қылмыс жасама!
Менің	{ заманымда қоғамымда }	барлық мүмкіндік бар.

Сенің	мемлекетімде университетінде институтыңда лицейінде	қызықты кездесулер болады ма?
Оның	анасында әкесінде үйінде	бүкіл дүние жүзілік әдебиеттер бар.

✓ **Задание 6.** В тексте найдите слова с падежными окончаниями притяжательной формы. Укажите падеж.

Тапсырма 6. Текстегі сөздерден тәуелдік, сеіттік жалғауларын табыңыз. Қай сеітпкте тұрғанын түсіндіріңіз.

Мысалы: азаматтардың жеке басына — бас-ы, ок.прит. ф.ІІІ л.,
-на ок. Б. сеіп.

Қылмыс дегеніміз азам	мүлкіне жеке басына бостандықтарына құқықтарына	қианат жасау.
-----------------------	---	---------------

Задание 6. Образуйте правильные грамматические модели направления действия.

Казахский язык
Вводно-фонетический курс
Юнита 1

Редактор: Е. А. Дербишалиев
Оператор компьютерной верстки: В. С. Левшанов

Изд. лиц. ЛР �071765 от 07.12.1998	Сдано в печать
НОУ “Современный Гуманитарный Институт”	Заказ
Тираж	

келлерс - вилк.
этке - старшая сестра
эне - млад-й брат
по муж. Вартаде - мл-й сестра
по жене. ванлер - мл-й сестра
женте - вдова (стар. брат)
калм - мл-й вдова
кайтмоге - девица.
кудатори - вдова, вдова

Валм ота - тееб
"- " мееме - тееб
торлеитову - прохорител.
оркеитин аотке - путь прох-твее
омерн ^{потока} рактуеи - долгой пещер.
еук жет еова - дует кал-ий ветер.
кун бурдн - пасекур-я порога
бурд - тучи.
кун омакрайде - женея порога.
аеу - мород.

